

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Τίτλος Εργασίας:

Οι πεποιθήσεις για την πανδημία Covid-19, μέσα από ζωγραφιές παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας

Πτυχιακή Εργασία της

Τούρα Παναγιώτας

AEM:1550-125

ΦΛΩΡΙΝΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

Φύλλο Εξέτασης

1. Επόπτης: Γεωργιάδου Τριανταφυλλιά

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος Βαθμολογητής: Ξενιτίδου Μαρία

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Η συγγραφέας Τούρα Παναγιώτα βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή: Τούρα Παναγιώτα

Ημερομηνία: 31/05/2023

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	3
Περίληψη	6
Λέξεις κλειδιά:.....	6
Abstract.....	7
Keywords:	7
Εισαγωγή	8
Εννοιολογική αλλαγή.....	9
Παρανοήσεις και συνθετικά μοντέλα	9
Αφελείς Θεωρίες-Αφελής Βιολογία	10
Οι γνώσεις των παιδιών για το ανθρώπινο σώμα.....	11
Οι γνώσεις των παιδιών για την ασθένεια	12
Οι γνώσεις παιδιών για την πανδημία Covid-19.....	13
Η πανδημία του Covid-19	13
Covid-19 και παιδιά.....	13
Οι επιπτώσεις του Covid-19 στα παιδιά	14
Ψυχο-σωματικές επιπτώσεις	14
Κοινωνικό-συναισθηματικές επιπτώσεις	15
Ακαδημαϊκές επιπτώσεις.....	16
Η Ζωγραφική ως Εργαλείο Συλλογής Δεδομένων	17
Τα πλεονεκτήματα της ζωγραφικής ως μεθόδου συλλογής δεδομένων	18
Η ζωγραφική των παιδιών στη μελέτη της ασθένειας (Covid-19)	19
Ζωγραφιές των παιδιών αναφορικά με τις αναπαραστάσεις του ιού	20
Ζωγραφιές αναφορικά με τις αλλαγές της πανδημίας στην καθημερινότητα των παιδιών	22

Ζωγραφιές των παιδιών αναφορικά με την αντιμετώπιση του ιού.....	23
Η Παρούσα Έρευνα	23
Μέθοδος.....	26
Συμμετέχοντες	26
Ερευνητικά Εργαλεία.....	26
Πεποιθήσεις των παιδιών για τον κορονοϊό	26
Διαδικασία	27
Ανάλυση δεδομένων	28
Αποτελέσματα	29
Λεκτικά μηνύματα μαθητών στα παιδιά του Σάιρ.....	29
Ποιοτική ανάλυση των ζωγραφιών.....	30
Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Η απεικόνιση του ιού	30
Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Οι αλλαγές στη σχολική ζωή εξαιτίας του κορονοϊού	40
Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Προτάσεις των παιδιών για γρήγορη ανάρρωση από τον κορονοϊό	46
Διαφορές ως προς το φύλο	54
Διαφορές ανάμεσα στις τρεις ηλικιακές ομάδες.....	55
Διαφορές στις απεικονίσεις αναφορικά με τις αλλαγές στη σχολική ζωή κατά τη διάρκεια της πανδημίας.....	55
Διαφορές στις σχέσεις των στοιχείων αναφορικά με τα μέτρα προστασίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας.....	56
Διαφορές στις αναπαραστάσεις αναφορικά με τις αλλαγές στη σχολική ζωή κατά τη διάρκεια της πανδημίας	57
Διαφορές στις απεικονίσεις αναφορικά με τους τρόπους ανάρρωσης από τον κορονοϊό.....	58
Διαφορές στις σχέσεις των στοιχείων αναφορικά με τους τρόπους αντιμετώπισης του κορονοϊού.....	59

Συζήτηση	60
Η απεικόνιση του ιού	60
Αλλαγές στη σχολική τάξη κατά την περίοδο της πανδημίας.....	63
Τρόποι αντιμετώπισης της νόσου με στόχο την γρήγορη ανάρρωση από τον κορονοϊό	65
Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	67
Συμβολή της έρευνας.....	68
Βιβλιογραφία.....	69
Ξένη Βιβλιογραφία	69
Ελληνική Βιβλιογραφία	72
Παράρτημα.....	73

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο να διερευνήσει από αναπτυξιακή σκοπιά τις ιδέες των παιδιών Δημοτικού Σχολείου αναφορικά με τη νέα πανδημία Covid-19, μέσα από τις ζωγραφιές τους. Στη μελέτη συμμετείχαν 82 μαθητές/τριες (26 επτάχρονοι, 33 εννιάχρονοι και 23 εντεκάχρονοι). Στους συμμετέχοντες δόθηκε μια βινιέτα για τον Covid-19 και στη συνέχεια τους ζητήθηκε να ζωγραφίσουν τρία διαφορετικά σκίτσα. Πιο συγκεκριμένα, τους ζητήθηκε να σχεδιάσουν τον ιό Sars-Cov-2, να υποδείξουν μέτρα που θα μπορούσαν να αποτρέψουν τη μετάδοση του ιού στο σχολικό περιβάλλον και να προτείνουν συμβουλές για γρήγορη ανάρρωση από τον Covid-19. Η ποιοτική ανάλυση 246 σχεδίων δείχνει ότι τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας έχουν κατανοήσει σε ένα αρκετά ικανοποιητικό βαθμό τον ιό Sars-Cov-2 και την ασθένεια που αυτός προκαλεί. Από τα αποτελέσματα βρέθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων/ουσών μπόρεσε να αναπαραστήσει τον ιό Sars-Cov-2 και να αναφερθεί στα επιστημονικά προτεινόμενα μέτρα πρόληψης και θεραπείας της νόσου. Ωστόσο, παρατηρήθηκαν ορισμένες ηλικιακές διαφορές στις απεικονίσεις των μαθητών/τριών. Ειδικότερα, η ανάλυση των σχεδίων φανερώνει ότι οι αντιλήψεις των μεγαλύτερων μαθητών/τριών Δημοτικού τείνουν να συνάδουν με την τρέχουσα επιστημονική γνώση, ενώ τα σχέδια των μικρότερων μαθητών/τριών υποδηλώνουν την ύπαρξη παρανοήσεων και αφελών ιδεών για τον ιό και την ασθένεια. Τα παραπάνω ευρήματα αποτελούν, μεταξύ άλλων, ένα πρώτο βήμα για τον σχεδιασμό μελλοντικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων / παρεμβάσεων με στόχο την κατανόηση της ασθένειας και την καλύτερη προσαρμογή των μαθητών σε συνθήκες πανδημίας.

Λέξεις κλειδιά: ζωγραφιές των παιδιών, ιδέες των παιδιών για τον κορονοϊό, πανδημία κοβιντ-19, παρανοήσεις, αφελής βιολογία, επιστημονική γνώση

Abstract

The present study aimed to investigate from a developmental perspective, elementary school-aged children's ideas about Covid-19, through their drawings. Eighty-two students participated in the study (26 seven-year-olds, 33 nine-year-olds, and 23 eleven-year-olds). Participants were presented with a vignette about Covid-19 and were asked to provide answers to three questions through their drawings. More specifically, participants were asked to draw the Sars-Cov-2 virus, to indicate measures that could prevent the transmission of the virus in the school setting and to suggest tips for fast recovery from Covid-19. Qualitative analysis of 246 drawings indicates that elementary school-aged children have a good understanding of the Sars-Cov-2 virus and the Covid-19 illness. The vast majority of the participants were able to represent Sars-Cov-2 virus and refer to the scientifically proposed prevention measures and treatment of the illness. Age-related differences in students' drawings were observed. More specifically, χ^2 analysis of the drawings suggests that older elementary school students' conceptions tend to be more consistent with the current scientific knowledge, while younger students' drawings indicate the existence of misconceptions and naïve ideas about the virus and the illness. These findings could be the first step for the design of educational programs, which could aim to enhance children's understanding of the illness. This information could also help as support students while struggling with pandemic conditions.

Keywords: children's drawings, children's ideas about Sars-Cov-2, Covid-19 pandemic, misconceptions, naïve biology, scientific knowledge.

Εισαγωγή

Έχουν περάσει τρία χρόνια από την εμφάνιση του νέου κορονοϊού, Sars-Cov-2 που οδήγησε στην πανδημία Covid-19 και διαμόρφωσε συνθήκες, που φάνηκε να είχαν σημαντικές επιπτώσεις σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στα παιδιά σχολικής ηλικίας, τα ερευνητικά ευρήματα έδειξαν πως οι επιπτώσεις ήταν σημαντικές και άγγιζαν σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής τους (Idoiaga και συν, 2020). Τα παιδιά από την αρχή της πανδημίας, ήταν εκτεθειμένοι τόσο σε επιστημονικές όσο και σε μη επιστημονικές πληροφορίες, αναφορικά με τον Covid-19, τις οποίες χρησιμοποιούσαν, προκειμένου να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τις πρωτόγνωρες αυτές πτυχές της πανδημίας, όπως συνηθίζεται να πράττουν και σε άλλες παρόμοιες καταστάσεις. Πιο συγκεκριμένα, κατασκεύαζαν αναπαραστάσεις για τις νέες αυτές συνθήκες, που άλλοτε πλησίαζαν την επιστημονική γνώση και άλλοτε όχι, με αποτέλεσμα πολλές φορές να δημιουργούνται παρανοήσεις ιδιαίτερα, σε παιδιά μικρότερης ηλικίας (Vosniadou & Skopeliti, 2014). Οι παρανοήσεις και οι αφελείς ιδέες αυτές των παιδιών αναδιοργανώνονται από τον εμπλουτισμό τους με επιστημονικές γνώσεις, οι οποίες προέρχονται από το εκπαιδευτικό πλαίσιο και κατ' επέκταση μέσα από την συστηματική διδασκαλία, με στόχο την προώθηση της εννοιολογικής αλλαγής για δύσκολα επιστημονικά φαινόμενα, όπως είναι ο τομέας της βιολογίας (Vosniadou, 2007).

Στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας αποσαφηνίζονται οι έννοιες της εννοιολογικής αλλαγής, των παρανοήσεων, των συνθετικών μοντέλων και των αφελών θεωριών και συγκεκριμένα της αφελής βιολογίας. Παράλληλα παρουσιάζεται η ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικής με τις πεποιθήσεις των παιδιών για ζητήματα που εμπίπτουν στον χώρο της βιολογίας, ενώ στην συνέχεια παρουσιάζονται ερευνητικά δεδομένα για τις ιδέες των παιδιών για τον νέο κορονοϊό και τις επιπτώσεις της πανδημίας στα παιδιά. Τέλος, γίνεται αναφορά στην ζωγραφική, ως μέσο συλλογής δεδομένων στις έρευνες με παιδιά, ενώ στην συνέχεια γίνεται μία εκτενής παράθεση όλων των πρόσφατων ευρημάτων που μελετούν τις ιδέες των παιδιών για τον νέο κορονοϊό μέσα από τις ζωγραφιές τους.

Εννοιολογική αλλαγή

Έχει διαπιστωθεί ότι η προϋπάρχουσα γνώση σε έναν επιστημονικό τομέα κάποιες φορές εμποδίζει παρά διευκολύνει την απόκτηση της επιστημονικής γνώσης. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι τα μικρότερα σε ηλικία παιδιά μπορεί να οργανώσουν τις ιδέες τους για ένα ζήτημα με εντελώς διαφορετικό τρόπο από ότι οι ειδικοί στον ίδιο τομέα. Προκειμένου να κατανοήσουν τις επιστημονικές έννοιες, οι μαθητές/τριες δεν πρέπει απλά να βασιστούν στην απλή απομνημόνευση γεγονότων ή στον εμπλουτισμό των αφελών διαισθητικών θεωριών αλλά αντίθετα, θα πρέπει να είναι σε θέση να αναδιοργανώσουν τις προηγούμενες αυτές γνώσεις και έτσι να πετύχουν την εννοιολογική αλλαγή (Πνευματικός, 2022· Vosniadou, 2007).

Πιο συγκεκριμένα, η εννοιολογική αλλαγή είναι μια κοστρουκτιβιστική προσέγγιση για την ανάπτυξη και μάθηση εννοιών, που στηρίζεται σε συγκεκριμένες θεωρητικές υποθέσεις, όπως ότι η γνώση αποκτιέται σε συγκεκριμένους τομείς, έχει τη δομή θεωρίας και ότι η απόκτηση γνώσεων χαρακτηρίζεται από αλλαγές στη θεωρία (Tanner & Allen, 2005· Vosniadou, 2007). Πρόκειται για μια σχετικά αργή διαδικασία, κατά την οποία τα παιδιά αντικαθιστούν τις πεποιθήσεις που έχουν από την αρχική αφελή θεωρία πλαισίου (Πνευματικός & Μακρής, 2011). Έχουν αναγνωριστεί δύο τύποι εννοιολογικής αλλαγής, η αφομοίωση και η προσαρμογή. Η πρώτη συμβαίνει όταν μπορούν να προστεθούν νέες πληροφορίες ή έννοιες χωρίς να τροποποιηθεί η υπάρχουσα θεωρία και θεωρείται ως εννοιολογική ανάπτυξη, ενώ η προσαρμογή προκύπτει όταν οι υπάρχουσες αντιλήψεις πρέπει να αναδιοργανωθούν καθολικά, προκειμένου να συμπεριληφθούν νέες ιδέες και πληροφορίες και έτσι να επιτευχθεί η εννοιολογική αλλαγή (Tippett, 2010· Treagust & Duit, 2009).

Παρανοήσεις και συνθετικά μοντέλα

Ένας από τους βασικότερους στόχους του εκπαιδευτικού συστήματος είναι η δημιουργία ενός περιβάλλοντος μάθησης που να προωθεί την εννοιολογική αλλαγή, κυρίως στους τομείς των φυσικών επιστημών και των μαθηματικών, όπου φαίνεται τα παιδιά να δυσκολεύονται περισσότερο (Vosniadou, 2007). Οι εκπαιδευτικοί προσπαθώντας να βοηθήσουν τα παιδιά να αναθεωρήσουν τις αφελείς θεωρίες και αντιλήψεις για τα επιστημονικά φαινόμενα, πολλές φορές αποτυγχάνουν με αποτέλεσμα να δημιουργούνται παρανοήσεις ή αλλιώς εναλλακτικές

αντιλήψεις. Ο όρος παρανόηση χρησιμοποιείται για να αναφερθεί σε μια πεποίθηση που έρχεται σε σύγκρουση με τις παρούσες αποδεκτές επιστημονικές εξηγήσεις (Tanner & Allen, 2005· Tippett, 2010· Vosniadou & Skopeliti, 2014). Πιο συγκεκριμένα, οι εναλλακτικές αυτές αντιλήψεις, πολλές φορές δημιουργούνται και ενισχύονται εν αγνοία του παιδιού. Με άλλα λόγια, ο μαθητής δίνει εξηγήσεις, επιλύει προβλήματα και αρχειοθετεί νέα δεδομένα με βάση λανθασμένους συλλογισμούς, διαγωνίζοντας έτσι έναν φαύλο κύκλο. Όσο περισσότερο μια παρανόηση παραμένει αδιαμφισβήτητη, τόσο πιο πιθανό είναι να εδραιωθεί. Έχουν εντοπιστεί μέσα από έρευνες, πέντε είδη παρανοήσεων που μπορεί να παρεμποδίσουν τη μάθηση: οι προκαταλήψεις, οι μη επιστημονικές πεποιθήσεις, οι εννοιολογικές παρεξηγήσεις, οι δημώδεις (λαϊκές) παρανοήσεις, και οι πραγματικές παρανοήσεις (Gooding & Metz, 2011).

Πολλές από τις παρανοήσεις αυτές, μπορούν να οδηγήσουν και στη δημιουργία των συνθετικών αντιλήψεων ή αλλιώς συνθετικών μοντέλων. Τα συνθετικά μοντέλα δημιουργούνται, επειδή τα παιδιά αλλάζουν μερικές, αλλά όχι όλες τις αφελείς πεποιθήσεις τους για τα επιστημονικά φαινόμενα. Εξαιτίας του ότι οι μαθητές δεν διαθέτουν ρητή γνώση των δικών τους πεποιθήσεων, δεν μπορούν να κατανοήσουν ούτε τις αντιφάσεις ανάμεσα στις αφελείς θεωρίες τους και τις επιστημονικές εξηγήσεις στις οποίες εκτίθενται, ούτε τις διαστρεβλώσεις της επιστημονικής άποψης που δημιουργούν (Vosniadou, 2007· Vosniadou, 2012· Vosniadou & Skopeliti, 2014). Προκειμένου λοιπόν, να καταρριφθούν οι όποιες παρανοήσεις των μαθητών, απαιτούνται ορισμένες επιστημολογικές, οντολογικές και αναπαραστασιακές αλλαγές, οι οποίες θα επιδιώξουν την εννοιολογική αλλαγή με αποτέλεσμα να γίνουν κατανοητές δύσκολες επιστημονικές έννοιες (Πνευματικός, 2022· Vosniadou, 2012· Vosniadou & Skopeliti, 2014).

Αφελείς Θεωρίες-Αφελής Βιολογία

Σύμφωνα με έρευνες στην γνωστική ανάπτυξη, τα βρέφη και τα μικρά παιδιά χρησιμοποιούν τις καθημερινές τους εμπειρίες στο πλαίσιο της λαϊκής κουλτούρας για να κατασκευάσουν θεωρίες για οποιοδήποτε ζήτημα, προτού εκτεθούν στη διδασκαλία της επιστημονικής γνώσης. Με άλλα λόγια, οι μαθητές σχηματίζουν ένα εννοιολογικό σύστημα για να ερμηνεύσουν τις παρατηρήσεις και τις ερμηνείες τους για τον φυσικό κόσμο, το οποίο απέχει πολύ από τα χαρακτηριστικά που περιέχει μια επιστημονική θεωρία. Οι θεωρίες αυτές που

δημιουργούν τα παιδιά, ονομάζονται αφελείς και δεν είναι απλά μια συλλογή κατακερματισμένων πληροφοριών, αλλά αντίθετα πρόκειται για ένα σχετικά συνεκτικό επεξηγηματικό σύστημα - μια θεωρία πλαισίου (Πνευματικός & Μακρής, 2011· Vosniadou, 2014· Vosniadou & Skoreliti, 2014). Η θεώρηση αυτή έρχεται σε αντίθεση με την πιαζετιανή άποψη, ότι τα μικρά παιδιά δεν είναι ικανά, από μόνα τους, να διατυπώσουν εύλογες εξηγήσεις για οποιοδήποτε ζήτημα (Gelman & Noles, 2011). Ωστόσο, έρευνες έχουν αποδείξει ότι τα παιδιά ήδη από τη βρεφική ηλικία κατέχουν αφελείς θεωρίες, σε επιλεγμένους γνωστικούς τομείς, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται η αφελής φυσική (naïve psychics), η αφελής ψυχολογία (naïve psychology) και λίγο αργότερα η αφελής βιολογία (naïve biology) (Gelman & Noles, 2011· Hatano & Inagaki, 1994).

Η απόκτηση των βιολογικών αντιλήψεων στα παιδιά έρχεται λίγο αργότερα χρονικά, από αυτή της φυσικής ή της ψυχολογίας. Στην πραγματικότητα, τα βρέφη καθυστερούν να αποκτήσουν βιολογικές γνώσεις, καθώς δεν χρειάζεται να φροντίζουν την υγεία τους ούτε να προσπαθούν να βρουν μόνα τους τροφή. Πολλοί ερευνητές (π.χ. Hatano & Inagaki, 1994) υποστηρίζουν ότι για να αποτελεί ένα σύνολο γνώσεων αφελή θεωρία βιολογίας πρέπει να περιέχει απαραίτητα τρία στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο σχετίζεται με τη γνώση για τη διάκριση μεταξύ ζωντανού και μη ζωντανού, καθώς και τη διάκριση νου και σώματος. Το δεύτερο χαρακτηριστικό έχει να κάνει με τη δυνατότητα εξαγωγής συμπερασμάτων, που μπορεί να παράγει συνεπείς και λογικές προβλέψεις για καταστάσεις ή συμπεριφορές βιολογικών φαινομένων (π.χ. η ζωή και ο θάνατος είναι αμοιβαίες διαδικασίες). Το τελευταίο στοιχείο αφορά μη σκόπιμες αιτιακές διεργασίες για βιολογικά ζητήματα, δηλαδή εσωτερικούς μηχανισμούς που απαιτούνται για την ατομική επιβίωση και τις σωματικές διαδικασίες (Gelman & Noles, 2011· Inagaki & Hatano, 2006). Οι τρεις αυτές συνιστώσες αντιστοιχούν επακριβώς στα τρία στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις θεωρίες πλαισίου: οντολογικές διακρίσεις, συνοχή και αιτιολογικό – επεξηγηματικό πλαίσιο (Hatano & Inagaki, 1994).

Οι γνώσεις των παιδιών για το ανθρώπινο σώμα

Το αυξημένο ενδιαφέρον για την αφελή βιολογία έχει ωθήσει τους ερευνητές στη μελέτη της κατανόησης διάφορων βιολογικών φαινομένων, όπως η λειτουργία του ανθρώπινου σώματος. Τα παιδιά από την ηλικία των 5-8 ετών, παρατηρούν και αντιλαμβάνονται μέσω της

σωματοαισθητοποίησης πως πολλές διεργασίες συμβαίνουν μέσα στο σώμα τους χωρίς να χρειαστεί να στρέψουν σε αυτές την προσοχή τους. Δεδομένου ότι αυτά δεν μπορούν να δουν το εσωτερικό του σώματος τους, προσπαθούν να δημιουργήσουν μια σφαιρική άποψη, προσωποποιώντας ένα όργανο ή ένα μέρος του σώματος. Για παράδειγμα, έχουν την πεποίθηση πως για να μπορεί να περπατάει ένας άνθρωπος, χρειάζεται αποκλειστικά τα δύο του πόδια, αφού αυτό αντιλαμβάνεται οπτικά. Επιπλέον, έχει αποδειχθεί ότι τα παιδιά αυτής της ηλικιακής ομάδας έχουν την τάση να αποδίδουν μια συγκεκριμένη σωματική αντίδραση σε μια συγκεκριμένη κατηγορία γεγονότων, όπως ότι η διάρροια προκαλείται εξαιτίας της κατανάλωσης δηλητηριωδών ουσιών (Hatano & Inagaki, 1994).

Οι γνώσεις των παιδιών για την ασθένεια

Αρκετές μελέτες με παιδιά επικεντρώνονται και στην κατανόηση της ασθένειας και των μικροβίων. Από την ηλικία των 4-8 ετών, τα παιδιά φαίνεται να αναγνωρίζουν ότι η ασθένεια προκαλείται από ιατρικούς παράγοντες. Παράλληλα, διαθέτουν ουσιώδεις γνώσεις της μετάδοσης και της μόλυνσης, ως βασικές αιτίες της ασθένειας (Hatano & Inagaki, 1994). Ωστόσο, δυσκολεύονται να αντιληφθούν ότι τα μικρόβια αποτελούν μέρος μια βιολογικής διαδικασίας, μέσω της οποίας οι άνθρωποι αρρωσταίνουν, παρόλο που τα περισσότερα, αναγνωρίζουν ότι τα μικρόβια ευθύνονται για την εκδήλωση της ασθένειας. Ακόμη και στα μεγαλύτερα παιδιά, φαίνεται πως οι πρώτες αντιλήψεις τους για τα μικρόβια δημιουργούνται στο σχολικό πλαίσιο, μέσα από εντατική και συστηματική διδασκαλία. Πολλοί επιχειρήσαν να το εξηγήσουν μέσα από το γεγονός ότι η ανακάλυψη για τον ρόλο των μικροβίων έγινε γνωστή τον 19^ο αιώνα. Αυτό όμως, δεν δικαιολογεί τα παιδιά να μην διαθέτουν έστω τις απαραίτητες βιολογικές γνώσεις σχετικά με τα αίτια της ασθένειας πριν από τη διδασκαλία, καθώς η πρόληψη της ασθένειας ήταν αρκετά σημαντική για την επιβίωση των ατόμων, πολύ πριν εισαχθεί η θεωρία των μικροβίων (Inagaki & Hatano, 2006).

Οι γνώσεις παιδιών για την πανδημία Covid-19

Σύμφωνα με την Bray και τους συνεργάτες της (2021), τα παιδιά βασίζονται κατά πλειοψηφία στους γονείς τους για πληροφορίες και γνώσεις σχετικά με πρωτόγνωρες συνθήκες και μη οικεία φαινόμενα, όπως το ξέσπασμα μια πανδημίας. Έρευνες από προηγούμενες πανδημίες έχουν αποκαλύψει ότι ο ενήλικος πληθυσμός διαθέτει, κατά βάση, μη επιστημονικές γνώσεις και παρανοήσεις γύρω από διάφορα ζητήματα που αφορούν την προστασία της δημόσιας υγείας. Τα ευρήματα αυτά, ενισχύονται και από πρόσφατες έρευνες για την πανδημία του Covid-19. Προκειμένου λοιπόν, να αποφευχθούν οι όποιες παρανοήσεις, τα κράτη αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν εκστρατείες, καμπάνιες και να αποστείλουν μηνύματα σχετικά με τον Covid-19 από την αρχή της πανδημίας, έτσι ώστε να ενημερωθεί ο πληθυσμός για τη σημασία του ιού και τα μέτρα προστασίας που θα έπρεπε να εφαρμοστούν, προκειμένου να μειωθούν τα ποσοστά μετάδοσης του κορονοϊού. Οι πρώτες αυτές προσπάθειες φάνηκαν αρκετά αποδοτικές, αφού οι μελέτες με παιδιά φανερώνουν σε πρώτη φάση, ότι η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα είχε κατανοήσει σε έναν βαθμό διάφορες πτυχές του SARS-CoV-2. Αν και υπήρχαν ορισμένες ηλικιακές διαφορές στις ζωγραφιές των παιδιών για τον ιό, όπως απλές απεικονίσεις ή περιορισμένο περιεχόμενο, ωστόσο, δεν εμφανίζονταν σημαντικές παρανοήσεις και αφελείς ιδέες για σημαντικά ζητήματά της πανδημίας, όπως είθισται (Bray και συν., 2021).

Η πανδημία του Covid-19

Covid-19 και παιδιά

Εδώ και τρία χρόνια περίπου, από τον Μάρτιο του 2020, βρίσκεται σε εξέλιξη η πανδημία του Covid-19, η οποία έπληξε πολλές χώρες του κόσμου, συμπεριλαμβανόμενης και της Ελλάδας (Idoiaga και συν., 2020). Πρόκειται για μια άνευ προηγουμένου κατάσταση με σοβαρό αντίκτυπο σε όλη την ανθρωπότητα, μέχρι και σήμερα. Από την πρώτη κιόλας μέρα της πανδημίας, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας επιχείρησε να ενημερώσει τους πολίτες όλων των ηλικιακών ομάδων, μέσω μηνυμάτων που προβάλλονταν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, σχετικά με τη μετάδοση και τη μόλυνση του ιού και την υιοθέτηση των κατάλληλων προληπτικών μέτρων (Christidou και συν., 2021). Έκτοτε, η κάθε χώρα επέβαλε τα δικά της περιοριστικά μέτρα μέσα από εκστρατείες, κατά του Covid-19, προκειμένου να αποτραπεί η

ραγδαία εξάπλωση του ιού και συγχρόνως να εξασφαλιστεί η ασφάλεια των πολιτών της (Christidou και συν., 2021· Christidou και συν., 2022). Η πανδημία αυτή, είχε παγκόσμιες επιπτώσεις, οι οποίες έπληξαν όλες τις ηλικιακές ομάδες σε πολλά επίπεδα, συμπεριλαμβανομένου του ιατρικού, ψυχολογικού, πολιτικο-οικονομικού, θρησκευτικού, κοινωνικού και συναισθηματικού τομέα (Munitis και συν., 2022).

Σύμφωνα με αρκετές έρευνες, τα ποσοστά προσβολής των παιδιών από τον ιό είναι αρκετά χαμηλά και οι περισσότεροι από όσους νοσούν μπορεί να εμφανίζονται, είτε ως ασυμπτωματικοί, δηλαδή χωρίς κάποιο εμφανές σύμπτωμα, είτε ακόμη να εκδηλώνουν πολύ ήπια κλινικά συμπτώματα (Idoiaga και συν, 2020· Mondragon και συν., 2022). Αυτό μπορεί κάποιος να το ερμηνεύσει λανθασμένα· ότι δηλαδή η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα είναι λιγότερο ευάλωτη σε σύγκριση με τον υπόλοιπο ενήλικο πληθυσμό. Ωστόσο, εξ αρχής, όλες οι υγειονομικές αρχές επιχειρούσαν με κάθε δυνατό τρόπο να εξηγήσουν στην πολιτεία, πως ακριβώς εξαιτίας αυτής της ήπιας συμπτωματολογίας, τα παιδιά μπορεί να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη μετάδοση της λοίμωξης. Για τον λόγο αυτό, τα περισσότερα κράτη, ανακοίνωσαν επίσημα το κλείσιμο όλων των σχολικών μονάδων (Idoiaga και συν., 2020). Δεδομένων και των υπόλοιπων περιοριστικών μέτρων που πάρθηκαν, η καθημερινότητα όλων των ανθρώπων, μαζί και των παιδιών, άλλαξε ριζικά. Ιδίως στην περίπτωση των παιδιών, ο εγκλεισμός αυτός επηρέασε αρνητικά την ψυχο-σωματική τους υγεία, την κοινωνικο-συναισθηματική τους κατάσταση και, τέλος, τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις (Bonoti και συν., 2022· Thompson και συν., 2021).

Οι επιπτώσεις του Covid-19 στα παιδιά

Ψυχο-σωματικές επιπτώσεις

Από τα πρώτα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με την πανδημία Covid-19, φαίνεται να επηρεάστηκε δραματικά η ψυχική ευεξία των ατόμων. Συγκεκριμένα, σημειώθηκαν αρκετές ψυχολογικές επιπτώσεις, όπως το μετατραυματικό στρες, η σύγχυση και η ευερεθιστότητα, οι οποίες, όπως φανερώθηκε, ήταν πιο σοβαρές στις ευάλωτες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, των ηλικιωμένων και των ατόμων που εργαζόνταν στον τομέα της υγείας. Με την πάροδο του χρόνου, ο αυστηρός εγκλεισμός επέφερε και αυξημένα ποσοστά άγχους, στρες και

κατάθλιψης, χωρίς τα παιδιά να εξαιρούνται από αυτά τα ποσοστά. Μάλιστα, προσφάτως αποδείχθηκε ότι η ηλικιακή ομάδα των παιδιών ήταν περισσότερο ευάλωτη στον ψυχολογικό αντίκτυπο της πανδημίας από οποιαδήποτε άλλη (Gonzalez-Calvo και συν., 2022).

Μία από τις πιο εμφανείς συνέπειες του γενικού εγκλεισμού αφορούσε και τα δραματικά ποσοστά μείωσης της φυσικής άσκησης. Ο υποχρεωτικός εγκλεισμός στο σπίτι και οι περιορισμένες εξωτερικές μετακινήσεις, δεν έδιναν στα παιδιά τη δυνατότητα για εξωτερικό παιχνίδι, εξωσχολικές δραστηριότητες και κατά συνέπεια για κίνηση του σώματος. Αντιθέτως, συνήθισαν στην καθιστική ζωή και περνούσαν τον περισσότερο χρόνο της ημέρας μπροστά από οθόνες (τηλεοράσεις, υπολογιστές, tablets). Στην πραγματικότητα, οι ερευνητές ανακάλυψαν ότι, κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, τα παιδιά γυμνάζονταν λιγότερο, σημείωναν μεγαλύτερα ποσοστά ενασχόλησης με τις οθόνες, είχαν ακανόνιστο πρόγραμμα ύπνου και συχνούς εφιάλτες και δεν τρέφονταν σωστά. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση σωματικού βάρους και σε ειδικές περιπτώσεις, την εμφάνιση καρδιολογικών και αναπνευστικών προβλημάτων (Chawla και συν., 2021· Gonzalez-Calvo και συν., 2022· Mondragon και συν., 2022)

Κοινωνικό-συναισθηματικές επιπτώσεις

Με την επιβολή του καθολικού εγκλεισμού, σημειώθηκαν σημαντικές επιπτώσεις και στην κοινωνική ζωή των παιδιών. Συγκεκριμένα, με το κλείσιμο των σχολείων, τα παιδιά δεν είχαν πλέον τη δυνατότητα να έρθουν σε καθημερινή επαφή με τους εκπαιδευτικούς και με τους συμμαθητές τους, γεγονός που αποτέλεσε εμπόδιο στη διαδικασία της κοινωνικοποίησής τους. Εξάλλου, είναι γνωστό ότι το σχολείο, πέρα από τις εκπαιδευτικές γνώσεις που προσφέρει στους μαθητές, αποτελεί και έναν από τους βασικότερους φορείς κοινωνικοποίησης (Addimando και συν., 2021· Gonzalez-Calvo και συν. 2022). Επιπλέον, διακόπηκαν οι εξωτερικές βόλτες με φίλους και οι επισκέψεις τόσο σε συγγενικά όσο και σε φιλικά σπίτια, αφού προείχε η προστασία της δημόσιας υγείας (Mondragon και συν., 2022). Αν και οι παραπάνω σχέσεις περιορίστηκαν, εντοπίστηκαν αυξημένα ποσοστά σύνδεσης με όλα τα μέλη της οικογένειας, καθώς περνούσαν πλέον περισσότερο χρόνο μαζί (Chaturvedi και συν., 2021). Αρκετοί γονείς ανακάλυπταν νέους ευχάριστους και δημιουργικούς τρόπους να απασχολούν τα παιδιά τους, προκειμένου να ενισχύσουν την ψυχική τους ανθεκτικότητα στις αντίξοες αυτές συνθήκες (Idoiaga και συν., 2020). Παράλληλα, τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά προσπαθούσαν με κάθε δυνατό τρόπο να

κρατήσουν έστω, μία διαδικτυακή επαφή με τους φίλους τους, μέσα από κινητά τηλέφωνα και βιντεοπαιχνίδια (Thompson και συν., 2021). Ωστόσο, όλα αυτά φάνηκαν να μην είναι επαρκή για να μετριάσουν τα αρνητικά συναισθήματα που βίωναν οι μαθητές καθ' όλη τη διάρκεια της πανδημίας (Idoiaga και συν., 2020).

Την περίοδο αυτή, τα κυρίαρχα συναισθήματα των παιδιών ήταν ο φόβος και η αβεβαιότητα για το άγνωστο και συγκεκριμένα, για το πότε θα ξανά βρουν πάλι τα πράγματα τους ρυθμούς τους (Thompson και συν., 2021). Πολλές έρευνες επισήμαναν τη δυσαρέσκεια και το αίσθημα μοναξιάς τους, εξαιτίας του καθολικού εγκλεισμού. Συχνά, επικρατούσε τρόμος και ανησυχία, από παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, για τους νοσούντες, τους διασωληνωμένους, τον θάνατο και για όλα αυτά τα μέτρα πρόληψης που έπρεπε να συμπεριλάβουν στη ζωή τους (Gonzalez-Calvo και συν., 2022· Mondragon και συν., 2022· Munitis και συν., 2022). Τα υπόλοιπα συναισθήματα που κυριαρχούσαν στους μαθητές, ήταν η νευρικότητα και ο θυμός για την πρωτόγνωρη αυτή κατάσταση, που δεν παρουσίαζε σημάδια βελτίωσης, ενώ στη συνέχεια σημειώθηκαν και ορισμένα ποσοστά κούρασης και βαρεμάρας. Συγχρόνως, ιδίως τα μικρότερα παιδιά έκαναν λόγο και για θετικά συναισθήματα, όπως χαρά και ανακούφιση, επειδή περνούσαν αρκετό χρόνο με τις οικογένειες τους μέσα στο σπίτι και ένιωθαν ασφαλείς. Μέσα από τα παραπάνω ευρήματα, γίνεται σαφές ότι τα παιδιά, κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, παρουσίασαν παρόμοιες συναισθηματικές αντιδράσεις, με τον ενήλικο πληθυσμό (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2021· Idoiaga και συν., 2020).

Ακαδημαϊκές επιπτώσεις

Το κλείσιμο των σχολείων συνεπάγεται την τηλεκπαίδευση, ένα νέο σενάριο εκπαίδευσης, που αποτέλεσε μια πολύ πρωτόγνωρη κατάσταση για όλους. Στην πραγματικότητα, η διδασκαλία γινόταν μέσα από διαδικτυακές πλατφόρμες. Κυρίως για τους μαθητές στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, αυτός ο τρόπος μάθησης ήταν όχι μόνο δύσκολος αλλά και ανιαρός, καθώς δεν υπήρχε άμεση επαφή και επίβλεψη από τον διδάσκοντα (Mondragon και συν., 2022). Για τους λόγους αυτούς, απαραίτητη κρίνονταν η παρουσία των γονέων/ κηδεμόνων, στις συγκεκριμένες τάξεις, οι οποίοι καλούνταν όχι μόνο να βοηθήσουν τα παιδιά κατά τη σύνδεσή τους στην πλατφόρμα, αλλά και να επιβλέπουν την ενεργή συμμετοχή τους στο μάθημα.

Ωστόσο, οι μαθητές με ψηφιακά αναλφάβητους γονείς στερούνταν αυτής της βοήθειας, γεγονός που δυσκόλευε την απόδοσή τους στα μαθήματα (Tadesse & Muluye, 2020). Παρόλο που τα μεγαλύτερα παιδιά ήταν πιο εξοικειωμένα με τη χρήση του Η/Υ, ανακάλυπταν συνεχώς δικαιολογίες για να μη συμμετέχουν στο διαδικτυακό μάθημα, όπως προβλήματα σύνδεσης ή προβλήματα με τα μικρόφωνα και τις κάμερες. Από την άλλη, τα στενά χρονικά περιθώρια για την άμεση εφαρμογή της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης, δεν παρείχαν τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να σχεδιάσουν τη δομή του ψηφιακού μαθήματος με τέτοιο τρόπο, που να εξασφαλίζει το ενδιαφέρον όλων των μαθητών, ανάλογα με το αναπτυξιακό τους στάδιο (Λιακοπούλου & Σταυροπούλου, 2021· Nuraini και συν., 2020).

Όλες αυτές οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι μαθητές καθ' όλη τη διάρκεια της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης, επέφεραν σημαντικές επιπτώσεις στη σχολική τους απόδοση. Ειδικότερα, στις μικρότερες ηλικίες παρατηρούνταν μειωμένη συμμετοχή και διαρκή απόσπαση προσοχής από τα μαθήματα, ενώ συχνά παρουσιάζονταν και αυξημένα ποσοστά πλήξης και ανίας από όλους τους μαθητές, εξαιτίας του ότι ήταν υποχρεωμένοι να περνούν πλέον αρκετές ώρες μέσα στο σπίτι (Sajjad, 2021). Η συνθήκη αυτή δεν λειτούργησε ευνοϊκά για την καλλιέργεια των απαραίτητων κινήτρων μάθησης, με αποτέλεσμα οι μαθητές να εμφανίσουν μαθησιακά κενά και κατ' επέκταση να μειωθούν σημαντικά οι σχολικές επιδόσεις τους (Sajjad, 2021· Tadesse & Muluye, 2020).

Η Ζωγραφική ως Εργαλείο Συλλογής Δεδομένων

Παρόλο που τα ποσοστά νόσησης των παιδιών από τον Covid-19 είναι πολύ χαμηλά, οι συνέπειες που επιφέρει η πανδημία, γενικότερα στην ευημερία τους, φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντικές (Idoiaga και συν., 2020). Οι ερευνητές έκριναν σημαντικό να μελετήσουν τις αντιδράσεις, τα συναισθήματα και τις πεποιθήσεις των παιδιών απέναντι στον ιό, προκειμένου να αντιμετωπιστούν έγκαιρα οι ανάγκες τους. Είναι γνωστό άλλωστε, πως τα τελευταία χρόνια, γίνεται μια προσπάθεια από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των παιδιών, που προωθεί τη σημασία της ακρόασης της φωνής τους για ζητήματα που επηρεάζουν σημαντικά τη ζωής τους. Για χρόνια, τα παιδιά θεωρούνταν ως παθητικά υποκείμενα, ενώ προσφάτως τονίζεται η ανάγκη για την ενεργή τους συμμετοχή (Mondragon και συν., 2022·

Munitis και συν., 2022). Για να επιτευχθεί αυτό, οι μελετητές προτείνουν ως πιο κατάλληλο μέσο συλλογής δεδομένων για τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, τη ζωγραφική.

Το σχέδιο ή αλλιώς η ζωγραφική, αποτελεί μια φυσική, και ίσως την πιο θεμελιώδη μορφή της ανθρώπινης έκφρασης (Munitis και συν., 2022). Χρησιμοποιείται αρκετά συχνά, ως εργαλείο συλλογής δεδομένων, κυρίως μέσα από τον χώρο των τεχνών, των κοινωνικών επιστημών και της ψυχολογίας. Για αρκετές δεκαετίες, από το 1935 έως και σήμερα, αρκετοί ερευνητές και ψυχολόγοι επιλέγουν το συγκεκριμένο μέσο διερεύνησης, τόσο για ενήλικες όσο και για παιδιά. Η συμβολή της ζωγραφικής κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντική στον χώρο της ψυχολογίας και συγκεκριμένα στους κλάδους της αναπτυξιακής και της κλινικής ψυχολογίας, στην μελέτη της γνωστικής ανάπτυξης, και τέλος στη διερεύνηση συνειδητών και ασυνείδητων πτυχών του εαυτού (Cornaggia και συν., 2022· Munitis και συν., 2022· Theron και συν., 2011). Παρ' αυτά, η μέθοδος αυτή έχει δεχθεί και μεγάλη κριτική στο παρελθόν αναφορικά με την εγκυρότητα της. Πολλοί ήταν αυτοί που ισχυρίζονταν, ότι η ανάλυση των ζωγραφιών είναι μια αρκετά υποκειμενική διαδικασία. Για παράδειγμα, όπως είναι φυσικό, δύο άνθρωποι μπορεί να κοιτούν την ίδια εικόνα, αλλά να αποδίδουν δύο εντελώς διαφορετικές ερμηνείες (Guillemin, 2004). Οι κριτικές αυτές άρχισαν να περιορίζονται, όταν μαζί με τη μέθοδο αυτή συνδυάστηκαν και οι λεκτικές ερευνητικές μέθοδοι, προκειμένου να αποδίδεται ένα πιο σαφές νόημα στο περιεχόμενο της ζωγραφιάς (Theron και συν., 2011).

Τα πλεονεκτήματα της ζωγραφικής ως μεθόδου συλλογής δεδομένων

Τα τελευταία χρόνια, η ζωγραφική επιλέγεται ως κατάλληλο μέσο συλλογής δεδομένων, κυρίως στις έρευνες που αφορούν τα παιδιά. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί μέσα από διάφορους λόγους. Πρώτα απ' όλα, το σχέδιο αντιπροσωπεύει μια μορφή επικοινωνίας που είναι πιο προσβάσιμη και έχει λιγότερους περιορισμούς από τη λεκτική επικοινωνία (Cornaggia και συν., 2022). Αυτό σημαίνει πως είναι κατάλληλη για όσους δυσκολεύονται να εκφραστούν λεκτικά, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση των παιδιών μικρής ηλικίας (Capurso και συν., 2022· Gonzalez-Calvo και συν., 2022· Guillemin, 2004). Στην πραγματικότητα, το σχέδιο όχι μόνο αντικατοπτρίζει τον εσωτερικό κόσμο των ανθρώπων, αλλά συχνά προβάλλεται μέσα από αυτό και το διαπροσωπικό τους στυλ, η ψυχολογική τους κατάσταση και διάφορες πτυχές της

νοημοσύνης τους (Pala και συν., 2016). Τα παιδιά εκφράζουν τις ιδέες, τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους, ενώ συγχρόνως δίνεται μια διαφορετική ματιά στην ανθρώπινη δημιουργία, καθώς μελετά το μη σκεπτόμενο, το υποσυνείδητο και αυτό που δεν γίνεται εύκολα αντιληπτό (Christidou και συν., 2022· Cornaggia και συν., 2022· Gonzalez-Calvo και συν., 2022). Αρκετοί επαγγελματίες έχουν υποστηρίξει ότι τα συναισθήματα των παιδιών εκδηλώνονται μέσα από τα μεγέθη και τα χρώματα που αποδίδουν στα σχέδια τους. Αυτό σημαίνει ότι μέγεθος ή και το χρώμα που χρησιμοποιεί ένα παιδί σε ένα σκίτσο, συσχετίζεται με το συναίσθημα που έχει το παιδί για το συγκεκριμένο στοιχείο της εικόνας (Burkitt, 2004).

Επιπλέον, μέσω της ζωγραφικής, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να αναπαραστήσουν τον κόσμο γύρω τους και παράλληλα να κατανοήσουν αλλά και να ερμηνεύσουν δύσκολες επιστημονικές έννοιες και φαινόμενα (Christidou και συν., 2022· Guillemain, 2004· Munitis και συν., 2022). Φαινομενικά, αρκετοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν τη ζωγραφική ως μια έγκυρη μέθοδο συλλογής δεδομένων, ιδίως, όταν το σχέδιο τις περισσότερες φορές ακολουθεί και μια σύντομη περιγραφική ανάλυση του παιδιού που επεξηγεί τις απεικονίσεις του (Guillemain, 2004). Ένα τελευταίο πλεονέκτημα του εργαλείου, είναι το γεγονός ότι τα σχέδια δεν βελτιώνονται, ούτε τροποποιούνται σημαντικά καθώς αυξάνεται το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού, κάτι που παρατηρείται στα λεκτικά έργα. Αυτό σημαίνει πως η χρήση του μπορεί να ξεκινάει ήδη από τις πολύ νεαρές ηλικίες, χωρίς να προκύπτουν ιδιαίτεροι περιορισμοί (Christidou και συν., 2022).

Η ζωγραφική των παιδιών στη μελέτη της ασθένειας (Covid-19)

Στις περισσότερες έρευνες με παιδιά, η ζωγραφική ως εργαλείο διερεύνησης, χρησιμοποιούνταν κυρίως για διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς. Ιδιαίτερως περιορισμένη φαίνεται να ήταν η χρήση της, στην έρευνα και ιδιαίτερα στη μελέτη ζητημάτων γύρω από την υγεία και την ασθένεια (Guillemain, 2004). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, αυτό άρχισε να διαφοροποιείται και ιδίως μετά το ξέσπασμα της πανδημίας του Covid-19. Πολλοί ερευνητές, ισχυρίζονταν πως μέσω του συγκεκριμένου εργαλείου, τα παιδιά θα είναι σε θέση να αναπαραστήσουν μια σαφή εικόνα για το πως κατανοούν το νέο ιό. Αυτή η εικόνα δεν είναι ούτε ολοκληρωτική αλλά ούτε και σταθερή, ωστόσο, απεικονίζει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η εν λόγω ασθένεια στον συγκεκριμένο τόπο και χρόνο (Guillemain, 2004). Εξάλλου,

μελετώντας τις αναπαραστάσεις των παιδιών στον τομέα της βιολογίας και συγκεκριμένα της ασθένειας, γίνονται περισσότερο αντιληπτά, πολλά από τα χαρακτηριστικά της αναπαραστατικής λειτουργίας του ανθρώπινου νου.

Στην πραγματικότητα, ο αρχικός στόχος των ερευνητών, κατά τη διάρκεια της τρέχουσας πανδημίας, ήταν να διερευνηθούν οι πεποιθήσεις και οι ιδέες όλων των παιδιών γύρω από το ζήτημα αυτό, που επηρέαζε δραματικά τις ζωές τους, προκειμένου να αναπτυχθούν στρατηγικές και εκστρατείες που θα τους βοηθούσαν να ξεπεράσουν αυτές τις πρωτόγνωρες συνθήκες (Munitis και συν., 2022). Σε γενικές γραμμές, τα αρχικά σκίτσα σχετικά με τις πεποιθήσεις των παιδιών απέναντι στον Covid-19, δείχνουν ότι η πλειοψηφία αυτών, γνωρίζει τα σημαντικότερα ζητήματα αναφορικά με τη πανδημία, με ορισμένες όμως ηλικιακές διαφορές. Τα ζητήματα αυτά αφορούν τις πιθανές απεικονίσεις του ιού, τα βασικά μέτρα πρόληψης που θα βοηθήσουν στη μείωση της μετάδοσης του ιού, ενώ δεν είναι λίγα και τα σχέδια που εικονογραφούν κάποιους σημαντικούς κινδύνους που επιφέρει ο ιός στη δημόσια υγεία. Επίσης, προβάλλονται μέσω αυτών, οι αλλαγές που προκύπτουν στον συναισθηματικό και στον κοινωνικό τους κόσμο, κατά την περίοδο του εγκλεισμού (Bonoti και συν., 2022· Idoiaga και συν., 2020· Munitis και συν., 2022· Thompson και συν., 2021).

Ζωγραφιές των παιδιών αναφορικά με τις αναπαραστάσεις του ιού

Στις περισσότερες έρευνες που διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, οι ερευνητές ζητούσαν αρχικά, από τα παιδιά να ζωγραφίσουν την πιθανή μορφή του κορονοϊού. Οι ζωγραφιές αυτές περιελάμβαναν ένα πλήθος αναπαραστάσεων, συμπεριλαμβανομένων των βακτηριών και των επιστημονικών απεικονίσεων του ιού, ανθρωπομορφικών στοιχείων και τερατόμορφων πλασμάτων. Από τα πρώτα κίολας αποτελέσματα, αποδείχθηκε ότι το ηλικιακό στάδιο στο οποίο βρίσκονται οι μαθητές, διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στην απεικόνιση της μορφής του ιού. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά ηλικίας 7 ετών και κάτω, φάνηκε να αποδίδουν, σύμφωνα με την αφελή βιολογία, ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά στον ιό, όπως για παράδειγμα, χέρια, πόδια, μάτια, στόμα, καθώς ως γνωστόν, τέτοιες αναπαραστάσεις χρησιμοποιούνται όταν επικρατεί φόβος και αβεβαιότητα για μια συνθήκη, όπως συνέβη και με την εκδήλωση του Covid-19. Παράλληλα, στις ακόμη μικρότερες ηλικίες, οι ζωγραφιές των παιδιών απεικόνιζαν τερατόμορφα πλάσματα, που συμβόλιζαν τον κίνδυνο της δημοσίας υγείας και γενικότερα, τον φόβο και τον τρόπο που είχε προκληθεί από το ξέσπασμα της πανδημίας

(Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2022). Είναι άλλωστε γνωστό, ότι τα παιδιά τείνουν να προσωποποιούν τους μικροοργανισμούς που δεν γίνονται εύκολα αντιληπτοί (π.χ. γονίδια ή μικρόβια), προκειμένου να εξοικειωθούν μαζί τους και έτσι να κατανοήσουν καλύτερα τον κόσμο αυτό της βιολογίας (Burkitt, 2004).

Οι ανθρωπομορφικές αναπαραστάσεις όμως, άρχισαν να περιορίζονται όσο αυξανόταν η ηλικία των μαθητών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι απαλείφθηκαν πλήρως. Απλώς, τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας είχαν την ικανότητα αναπτυξιακά να αναγνωρίζουν πως οι παραπάνω απεικονίσεις αποτελούσαν έναν τρόπο επεξήγησης αφηρημένων και αόρατων επιστημονικών εννοιών, παρά μια κυριολεκτική περιγραφή της πραγματικότητας (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2022). Με άλλα λόγια, τα μεγαλύτερα παιδιά αποκτούν πεποιθήσεις που πλησιάζουν το επιστημονικό μοντέλο για ορισμένα βιολογικά φαινόμενα και φαίνεται πως μετά από την ηλικία των 10 ετών είναι πλέον ικανά να κάνουν τη διάκριση μεταξύ επιστημονικών και μη επιστημονικών πληροφοριών (Joubert & Wasserman, 2020). Για τους λόγους αυτούς, η πλειοψηφία των μεγαλύτερων παιδιών (έως και 14 ετών) έτειναν να απεικονίζουν στα σκίτσα τους αναπαραστάσεις που ήταν διαθέσιμες στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, δηλαδή σφαιρικά σχήματα με αιχμές στην επιφάνεια τους, που έμοιαζαν περισσότερο με την μορφή των βακτηρίων και πλησίαζαν αρκετά τις επιστημονικές απεικονίσεις, όπως τις γνωρίζουν οι ενήλικες (Christidou και συν., 2022· Munitis και συν., 2022).

Πρόσφατες μελέτες επισήμαναν ότι, όταν κλήθηκαν τα παιδιά να περιγράψουν ή να απεικονίσουν ελεύθερα τον ιό, χωρίς κάποια ιδιαίτερη καθοδήγηση, ανακαλύφθηκε ότι δεν βασίστηκαν μόνο στις βιολογικές τους γνώσεις για αυτόν, αλλά αντίθετα, η πλειοψηφία κατέφυγε σε απεικονίσεις με ιατρικούς όρους, όπως μέτρα πρόληψης, ιατρική φροντίδα αλλά και σε αλλαγές που επέφερε η πανδημία σε ψυχο-συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο (Bonoti και συν., 2022). Με άλλα λόγια, γίνεται φανερό πως τα παιδιά έχουν, κατά βάση, την πανδημία του Covid-19 συνδεδεμένη στο μυαλό τους περισσότερο με τις αλλαγές που δημιούργησε στην καθημερινότητα τους και λιγότερο με τη βιολογική της έννοια.

Ζωγραφιές αναφορικά με τις αλλαγές της πανδημίας στην καθημερινότητα των παιδιών

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, οι ερευνητές θεώρησαν αρκετά ενδιαφέρον να μελετήσουν τις πεποιθήσεις των παιδιών, αναφορικά με τις αλλαγές που προκάλεσε η πανδημία του Covid-19 στην καθημερινότητα τους. Στις αλλαγές αυτές, τα παιδιά αναπαριστούσαν ζωγραφιές με τα μέτρα πρόληψης και προστασίας που όφειλαν, όχι μόνο να συμπεριλάβουν στις ζωές τους, αλλά και να συνηθίσουν να ζουν με αυτά για όσο χρονικό διάστημα χρειαστεί (Bonoti και συν., 2022· Munitis και συν., 2022· Thomson και συν., 2021). Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτό, τα παιδιά ζωγράφισαν και τις αλλαγές που προκάλεσε ο Covid-19 και σε κοινωνικό επίπεδο και πώς αυτό επηρέασε τελικά και άλλες πτυχές της ζωής τους (συναισθηματικός τομέας) (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2021· Christidou και συν., 2022· Munitis και συν., 2022).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα ευρήματα των ερευνών αυτών, διαπιστώθηκε ότι τα σκίτσα με τα μέτρα πρόληψης ήταν πιο ρεαλιστικά και πιο ξεκάθαρα από ότι εκείνα με τις απεικονίσεις του κορονοϊού, αφού σχετίζονταν με πραγματικές και εύκολα παρατηρήσιμες καταστάσεις (Christidou και συν. 2022). Στη συγκεκριμένη συνθήκη δεν παρουσιάστηκαν ιδιαίτερες ηλικιακές διαφορές, αλλά αντίθετα τα αποτελέσματα απέδειξαν ότι τα περισσότερα παιδιά ανεξαρτήτως ηλικίας ήταν σχετικά καλά ενημερωμένα με τις βασικές πρακτικές αποφυγής μετάδοσης του ιού. Η μόνη ηλικιακή διαφορά που εντοπίστηκε στις ζωγραφιές των μαθητών ήταν ότι τα παιδιά στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού απεικόνιζαν περισσότερο οπτικοποιημένες οδηγίες προσωπικής υγιεινής, όπως χρήση προστατευτικής μάσκας και αντισηπτικού, πλύσιμο χεριών, ενώ τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά συμπεριελάμβαναν στις ζωγραφιές τους και πιο σύνθετες οδηγίες, όπως κάλυψη στόματος και μύτης στον βήχα και τήρηση αποστάσεων σε εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους (Bonoti και συν., 2022· Munitis και συν., 2022· Thomson και συν., 2021). Επιπλέον, αρκετά συχνές στη τελευταία ηλικιακή ομάδα, φαίνεται να ήταν και οι απεικονίσεις των κοινωνικών πτυχών της πανδημίας, όπως κοινωνική απομόνωση, αποφυγή αγκαλιών και επισκέψεων σε συγγενικά πρόσωπα, εγκλεισμός στο σπίτι, έρημοι δρόμοι και κλείσιμο επιχειρήσεων και σχολείων (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2021· Munitis και συν., 2022). Αξίζει ωστόσο, να επισημανθεί ότι παρόλο που υπάρχουν ευρήματα που αφορούν στις πεποιθήσεις των παιδιών για τις αλλαγές που επέφερε η πανδημία Covid-19 στη

κοινωνική τους ζωή, τα ευρήματα για τις αλλαγές στο σχολικό πλαίσιο είναι εξαιρετικά περιορισμένα.

Ζωγραφιές των παιδιών αναφορικά με την αντιμετώπιση του ιού

Αρκετά περιορισμένες φαίνεται να είναι οι έρευνες που μελετούν τις αντιλήψεις των παιδιών αναφορικά με τη ιατρική περίθαλψη σε περίπτωση νόσησης από τον κορονοϊό. Παρά την περιορισμένη βιβλιογραφία, διαπιστώθηκε πως μόνο τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά είχαν αντιληφθεί, σε ένα βαθμό, την πανδημία και με την ιατρική της διάσταση, αφού στα σκίτσα τους απεικόνιζαν νοσοκομεία, το ιατρικό προσωπικό και τον εξοπλισμό τους, ασθενοφόρα, φάρμακα και εμβόλια (Munitis και συν., 2022). Επίσης, φάνηκε πως ήταν ενήμερα και για πιο λεπτά ζητήματα που επέφερε η πανδημία, όπως διασωληνώσεις, θάνατοι και απώλειες (Bonoti και συν. 2022· Munitis και συν., 2022). Αντιθέτως, όσον αφορά, τις πεποιθήσεις των παιδιών μικρότερης ηλικίας δεν φαίνεται να υπάρχουν αντίστοιχα ερευνητικά ευρήματα. Συμπερασματικά, από τα παραπάνω ευρήματα, γίνεται φανερό πως τα περισσότερα παιδιά, και ιδίως τα μεγαλύτερα, φαίνεται να κατανοούν αρκετές από τις διαστάσεις του φαινομένου αυτού (ιατρικές, ψυχολογικές, κοινωνικές, συναισθηματικές) (Bonoti και συν. 2022).

Η Παρούσα Έρευνα

Η παρουσίαση των παραπάνω ερευνητικών δεδομένων καθιστά ξεκάθαρο ότι τα παιδιά από πολύ νεαρή ηλικία έχουν την ικανότητα να κατασκευάζουν αναπαραστάσεις στο μυαλό τους για να εξηγήσουν και να ερμηνεύσουν πρωτόγνωρες συνθήκες, όπως συνέβη και με το ξέσπασμα της πανδημίας Covid-19. Αν και στις πρώτες μελέτες φάνηκε τα μικρότερα παιδιά να διαθέτουν αφελείς ιδέες για κάποια ζητήματα σχετικά με τον ιό, με το καιρό οι πεποιθήσεις αυτές άρχισαν να αναθεωρούνται και να εμπλουτίζονται με νέες επιστημονικά πληροφορίες (Munitis και συν., 2022). Τα δεδομένα μέχρι τώρα, έχουν αποδείξει ότι το παραπάνω φαινόμενο ήταν πιο συχνό στις ζωγραφιές που απεικόνιζαν την αναπαράσταση του κορονοϊού. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι η ηλικία στην οποία βρίσκονταν τα παιδιά διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στην απεικόνιση του ιού, αφού τα σκίτσα των μικρότερων παιδιών δεν παρουσίαζαν καμία ομοιότητα με εκείνα

των μεγαλύτερων σε ηλικία παιδιών, τα οποία πλησίαζαν περισσότερο τις επιστημονικές απεικονίσεις του Covid-19 (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2022· Munitis και συν., 2022). Ωστόσο, τα δεδομένα φαίνεται να είναι σχετικά περιορισμένα, ιδίως για τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου και τις μεταξύ τους ηλικιακές διαφορές.

Αναφορικά με τα σκίτσα για τα μέτρα πρόληψης, δεν εντοπίστηκαν σημαντικές ηλικιακές διαφορές, καθώς τα περισσότερα παιδιά, φάνηκε να ήταν καλά ενημερωμένα σχετικά με τα βασικά μέτρα πρόληψης του κορονοϊού, όπως αυτά παρουσιάστηκαν στις ενημερωτικές καμπάνιες (Bonoti και συν., 2022· Munitis και συν., 2022· Thomson και συν., 2021). Αν και υπάρχουν δεδομένα για τη συγκεκριμένη συνθήκη, η πλειοψηφία των ερευνών πραγματοποιήθηκε την περίοδο εφαρμογής των έκτακτων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας (π.χ. αλλαγές στην λειτουργία του σχολείου, τηλεκαίδευση). Επιπλέον, δε φαίνεται να υπάρχουν έρευνες που να εστιάζουν στις πεποιθήσεις των παιδιών για τα μέτρα πρόληψης και αποφυγής της μετάδοσης του ιού στο σχολικό πλαίσιο σήμερα. Τέλος, αρκετά περιορισμένη είναι η βιβλιογραφία που μελετά τις ιδέες των παιδιών αναφορικά με την ιατρική περίθαλψη σε περίπτωση νόσησης από τον κορονοϊό. Τα υπάρχοντα δεδομένα αφορούν μόνο στα μεγαλύτερα παιδιά και δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου ευρήματα σχετικά με τις πεποιθήσεις των μικρότερων τάξεων (Bonoti και συν., 2022· Munitis και συν., 2022). Γενικότερα, οι περισσότερες έρευνες μέχρι τώρα αφορούν στην περίοδο του εγκλεισμού και όλα τα δεδομένα έχουν συλλεχθεί υπό τις τότε συνθήκες. Αυτό σημαίνει ότι απουσιάζουν ευρήματα που θα αναφέρονται στις πεποιθήσεις, τις ιδέες και τις συναισθηματικές αντιδράσεις των παιδιών αναφορικά με τον Covid-19, μετά από την άρση των μέτρων.

Ως εκ τούτου, στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των πεποιθήσεων των παιδιών μέσης σχολικής ηλικίας για τον νέο κορονοϊό, μέσα από τη χρήση ζωγραφιών. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα εξέτασε τις αναπαραστάσεις που έχουν οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου για τον ιό Sars-Cov-2, τις πεποιθήσεις τους σχετικά με τις αλλαγές στη σχολική ζωή, εξαιτίας του νέου κορονοϊού, καθώς και τις πεποιθήσεις τους σχετικά με το τι πρέπει να κάνουν ώστε να αναρρώσουν γρήγορα από τον Covid-19. Σύμφωνα με την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, (1) αναμένεται το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκεται ο κάθε μαθητής να επιδρά στην απεικόνιση του κορονοϊού (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2022· Munitis και συν., 2022). (2) Προβλέπεται, επίσης, τα παιδιά να

αποτυπώνουν στις ζωγραφιές τους κάποια βασικά μέτρα για τον περιορισμό της διασποράς του ιού, μιας και οι κανόνες προστασίας αποδείχθηκε ότι είχαν αφομοιωθεί ήδη από τους πρώτους μήνες της πανδημίας (Bonoti και συν, 2022· Christidou και συν., 2022· Munitis και συν, 2022· Thomson και συν., 2021). (3) Τέλος, αν και δεν υπάρχουν ακόμη αρκετά δεδομένα στη βιβλιογραφία, υποθέτουμε ότι σχεδόν όλοι οι μαθητές θα είναι σε θέση να απεικονίσουν βασικούς τρόπους ανάρρωσης από τον ιό Sars-Cov2 σε περίπτωση νόσησης, ακόμη και τρία χρόνια μετά την εκδήλωση της πανδημίας, αφού όλα τα παιδιά φαίνεται να είναι πλέον αρκετά εξοικειωμένα με το συγκεκριμένο φαινόμενο (Bonoti και συν., 2022· Munitis και συν., 2022).

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 82 μαθητές/τριες (N= 37 κορίτσια) Δημοτικού Σχολείου, από διάφορες πόλεις της Βόρειας Ελλάδος. Οι συμμετέχοντες ήταν χωρισμένοι σε τρεις ηλικιακές ομάδες, ανάλογα με την ηλικία τους: 7χρονοι μαθητές (N=26, Μ.Ο. = 7,42, Τ.Α. = 0,50, 15 αγόρια και 11 κορίτσια), 9χρονοι μαθητές (N= 33, Μ.Ο. = 9,39, Τ.Α. = 0,50 - 15 αγόρια και 18 κορίτσια) και 11χρονοι μαθητές (N= 23, Μ.Ο. = 11,48 , Τ.Α. = 0,51 - 15 αγόρια και 8 κορίτσια) αντίστοιχα. Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα ήταν η δειγματοληψία τυπικής περίπτωσης, με βασικό κριτήριο τη σχολική τάξη στην οποία φοιτούσαν τα παιδιά. Η συμμετοχή τους στην έρευνα ήταν εθελοντική και ανώνυμη, ύστερα από συγκατάθεση των γονέων ή κηδεμόνων τους.

Ερευνητικά Εργαλεία

Για τους σκοπούς της έρευνας συλλέχθηκαν δεδομένα για το φύλο, την ηλικία και την τάξη φοίτησης των συμμετεχόντων. Επιπλέον, συγκεντρώθηκαν τρεις ζωγραφιές ανά συμμετέχοντα για τα τρία ερευνητικά ερωτήματα και τέλος, ορισμένα λεκτικά μηνύματα, αφού τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να περιγράψουν και γραπτώς ορισμένες σκέψεις και ιδέες τους.

Πεποιθήσεις των παιδιών για τον κορονοϊό

Η ερευνητική ομάδα κατασκεύασε το ερευνητικό εργαλείο αποκλειστικά για την παρούσα μελέτη (βλ. παράρτημα Α). Αρχικά, παρουσιάζεται στους συμμετέχοντες μία σύντομη ιστορία που περιγράφει την εμφάνιση του νέου κορονοϊού σε έναν μακρινό πλανήτη, τον Σάιρ, του οποίου οι κάτοικοι δεν είχαν αρρωστήσει προηγουμένως από καμία ασθένεια. Τα παιδιά καλούνται να βοηθήσουν τους κατοίκους αυτούς και να τους ενημερώσουν για ορισμένα σημαντικά ζητήματα της πανδημίας Covid-19, μιας και γνωρίζουν πλέον αρκετά πράγματα για αυτήν. Με αφορμή την ιστορία αυτή, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να απαντήσουν σε τρία

ερευνητικά ερωτήματα μέσω της ζωγραφικής. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν αφορούσαν γενικότερα στις πεποιθήσεις των παιδιών μέσης σχολικής ηλικίας για τον νέο κορονοϊό. Ειδικότερα, στο πρώτο ερώτημα, ζητήθηκε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν τις αναπαραστάσεις που έχουν για τον ιό Sars-Cov-2, ενώ στο αμέσως επόμενο, να απεικονίσουν τις πεποιθήσεις τους σχετικά με τις αλλαγές στη σχολική ζωή των παιδιών του Σάιρ, εξαιτίας του ιού, και τέλος, να αποτυπώσουν τις ιδέες τους αναφορικά με το τι πρέπει να κάνουν οι κάτοικοι σε περίπτωση νόσησης, ώστε να αναρρώσουν γρήγορα από τον Covid-19. Στο τελευταίο μέρος του εργαλείου, τα παιδιά συμπλήρωσαν ορισμένα δημογραφικά στοιχεία, όπως η ηλικία, η τάξη φοίτησης και το φύλο, καθώς επίσης, όσοι επιθυμούσαν, μπορούσαν να αποστείλουν και ένα σύντομο λεκτικό μήνυμα στα παιδιά του πλανήτη Σάιρ.

Διαδικασία

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε ύστερα από έγκριση της Επιτροπής Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας αναφορικά με τη χρήση του εργαλείου (Αριθμ. Πρωτ.: 136/2023). Ακολούθησε αναλυτική ενημέρωση του συλλόγου διδασκόντων του εκάστοτε Δημοτικού, προκειμένου να δοθεί η αρχική συγκατάθεση για την υλοποίηση της έρευνας. Στη συνέχεια, δόθηκαν υπεύθυνες δηλώσεις στους γονείς / κηδεμόνες των μαθητών, στις οποίες αναφέρονταν ο στόχος της έρευνας, η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα των δεδομένων και τέλος, η εθελοντική φύση της διαδικασίας. Εξετάστηκαν όσα παιδιά δήλωσαν ενδιαφέρον στην έρευνα κατόπιν συγκατάθεσης των γονιών τους. Οι συμμετέχοντες/ουσες αξιολογήθηκαν μέσα στην τάξη, με την παρουσία της ερευνήτριας και του/της εκπαιδευτικού του κάθε τμήματος, έπειτα από συνεννόηση με το σχολείο. Η διαδικασία διήρκεσε μία διδακτική ώρα, περίπου 40-45 λεπτά, χωρίς να παρατηρηθούν δυσκολίες ή προβλήματα κατανόησης των ζητούμενων. Αρχικά, διαβάστηκε η ιστορία στους μικρότερους μαθητές, ενώ στους μεγαλύτερους μαθητές δόθηκε ο απαραίτητος χρόνος για να μελετήσουν το κείμενο από μόνοι τους. Στη συνέχεια, τα παιδιά κλήθηκαν να ολοκληρώσουν τρεις ζωγραφίες, μια για κάθε ερευνητικό ερώτημα (μορφή ιού, μέσα πρόληψης και τρόποι αντιμετώπισης), χρησιμοποιώντας τα χρώματα που επιθυμούσαν, ενώ στο τέλος, ζητήθηκε από τους μαθητές να αφιερώσουν λίγα λεπτά για τη συμπλήρωση των δημογραφικών τους στοιχείων και την αποστολή σύντομου λεκτικού μηνύματος στα παιδιά του

πλανήτη αυτού. Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι όλοι οι συμμετέχοντες ολοκλήρωσαν επιτυχώς και τα τρία ερευνητικά ερωτήματα.

Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων της παρούσας έρευνας βασίστηκε στους άξονες που προτείνει η Guillemín (2004) για την ανάλυση των ζωγραφιών που αφορούν σε θέματα υγείας/ ασθένειας. Πιο συγκεκριμένα, το πλαίσιο της θεματικής ανάλυσης, περιέχει τρεις άξονες, την κατασκευή της εικόνας, την ίδια την εικόνα και τη σχέση της με το κοινό. Ο κάθε άξονας περιλαμβάνει, σύμφωνα με την Guillemín, μια σειρά ερωτήσεων που καθοδηγούν την ανάλυση της μορφής και του περιεχομένου των εικόνων. Ωστόσο, για την ανάλυση των ζωγραφιών της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκαν επιλεγμένες ερωτήσεις, αποκλειστικά από τον δεύτερο άξονα, προκειμένου να αναδειχθούν τα προβλεπόμενα θέματα.

Οι ερωτήσεις ήταν οι εξής:

- Τι στοιχεία προβάλλονται στην εικόνα; (What is being shown?)
- Ποιες σχέσεις δημιουργούνται ανάμεσα στα στοιχεία της εικόνας; (What relationships are established between the components of the image?)
- Ποια χρώματα χρησιμοποιούνται; (What colors are used?)
- Τι αναπαρίσταται; (What is being represented?)
- Ποιες είναι οι συνολικές μας εκτιμήσεις από την εικόνα; (What are our overall impressions of the picture?)

Αποτελέσματα

Λεκτικά μηνύματα μαθητών στα παιδιά του Σάιρ

Αναφορικά με τα λεκτικά μηνύματα των μαθητών/τριών προς τα παιδιά του πλανήτη Σάιρ, αναγνωρίστηκαν τρεις ευρείες κατηγορίες, όπως παρουσιάζονται και στον πίνακα 1. Στην πρώτη κατηγορία το 13,4% των μαθητών εύχεται υγεία, περαστικά και καλή ανάρρωση στους κατοίκους που έχουν ήδη νοσήσει από τον κορονοϊό (π.χ. «Περαστικά», «Καλή τύχη με τον κορονοϊό»). Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, περίπου πάνω από τους μισούς (53.7%), αναφέρθηκε σε μηνύματα αγάπης και ένδειξη φροντίδας απέναντι στους συνομηλίκους τους (π.χ. «Να προσέχετε την υγείας σας και να τηρείτε τα μέτρα προστασίας», «Να προσέχετε πολύ, με αγάπη από τη Γη»), ενώ ένα ποσοστό 6,1% εκδήλωσε μέσα από το μήνυμα του μια διάθεση για επικοινωνία ή για παροχή βοήθειας (π.χ. «Γεια σας, πώς είστε;», «Αν χρειαστείτε τη βοήθεια μας, απλά πείτε μας»). Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να ειπωθεί, ότι αν και η συγκεκριμένη δραστηριότητα του ερευνητικού αυτού εργαλείου ήταν προαιρετική, φανερώθηκε πως μόνο περίπου το ένα τέταρτο των συμμετεχόντων δεν απέδωσε κανένα είδους λεκτικό μήνυμα (22 μαθητές).

Πίνακας 1.

Λεκτικά μηνύματα μαθητών προς τα παιδιά του Σάιρ

<i>Κατηγορίες μηνυμάτων</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
<i>1. Ευχές για υγεία</i>	11	13,4%
<i>2. Αξία της αγάπης/ένδειξη φροντίδας</i>	44	53,7%
<i>3. Διάθεση για επικοινωνία/ παροχή βοήθειας</i>	5	6,1%
<i>4. Δεν απάντησαν κάποιο μήνυμα</i>	22	26,8
<i>Σύνολο</i>	82	100%

Ποιοτική ανάλυση των ζωγραφιών

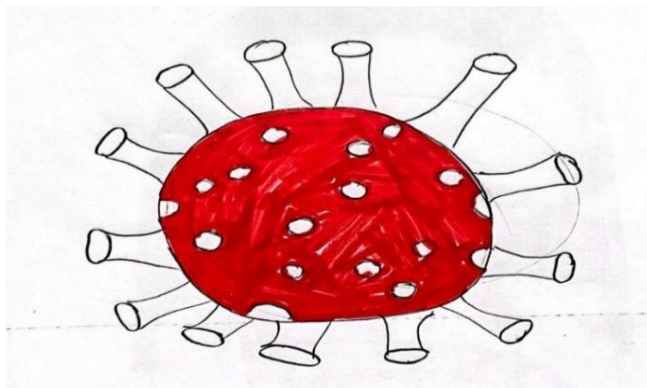
Για κάθε ερευνητικό ερώτημα (μορφή ιού, μέσα πρόληψης και τρόποι αντιμετώπισης), χρησιμοποιηθήκαν πέντε συγκεκριμένες ερωτήσεις που καθοδηγούσαν την ανάλυση της μορφής και του περιεχομένου των ζωγραφιών. Οι ερωτήσεις αυτές αφορούσαν, στο τι φαίνεται να έχει απεικονίσει το παιδί, δηλαδή τι βλέπουμε στην εικόνα (What is being shown?), στις σχέσεις που εντοπίζονται ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία της εικόνας (What relationships are established between the components of the image?), στα χρώματα που χρησιμοποιούνται (What colours are used?), στο τι ακριβώς αναπαρίσταται στη κάθε ζωγραφιά (What is being represented?), καθώς και στις γενικές/ συνολικές εκτιμήσεις των εικόνων (What are our overall impressions of this picture?) Σε κάθε ερώτηση αναγνωρίστηκαν συγκεκριμένες κατηγορίες-μοτίβα που επαναλαμβάνονταν από τους μαθητές. Η ανάλυση βασίστηκε στο πλαίσιο για την ποιοτική ανάλυση ζωγραφιών για θέματα υγείας της Guillemin (2004). Η ανάλυση έγινε από την βασική ερευνήτρια και έπειτα μια δεύτερη ερευνήτρια κατέταξε τις ζωγραφιές στις αντίστοιχες κατηγορίες. Η συμφωνία μεταξύ των δυο ερευνητριών έφτασε στο 100% έπειτα από συζήτηση.

Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Η απεικόνιση του ιού

Σε ότι αναφορά στην ερώτηση σχετικά με την απεικόνιση του ιού (πως αναπαρίσταται ο ιός;), οι ερευνήτριες εντόπισαν τρεις διαφορετικές κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία που αποτελεί το 43,9% των ζωγραφιών, οι μαθητές ζωγράρισαν εικόνες που πλησίαζαν τις επιστημονικές απεικονίσεις, δηλαδή την κλασική στρόγγυλη μορφή του ιού, με τις αιχμές που ξεπροβάλλουν από τα πλαϊνά του (βλ. εικόνα 1). Ένα 40,2% των συμμετεχόντων πρόσθεσε ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά στην απεικόνιση του κορονοϊού, όπως χέρια, πόδια, μάτια, μύτη και στόμα (βλ. εικόνα 2), ενώ το υπόλοιπο 15,9% απεικόνισε στις ζωγραφιές του διάφορους μικροοργανισμούς (π.χ. μικρόβια, βακτήρια κ.α., βλ. εικόνα 3).

Εικόνα 1.

Αναπαράσταση που πλησιάζει την επιστημονική απεικόνιση

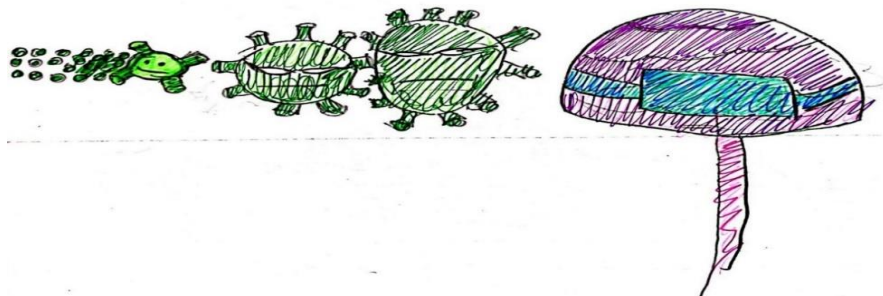
Εικόνα 2.

Ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά στην αναπαράσταση του ιού

Εικόνα 3.

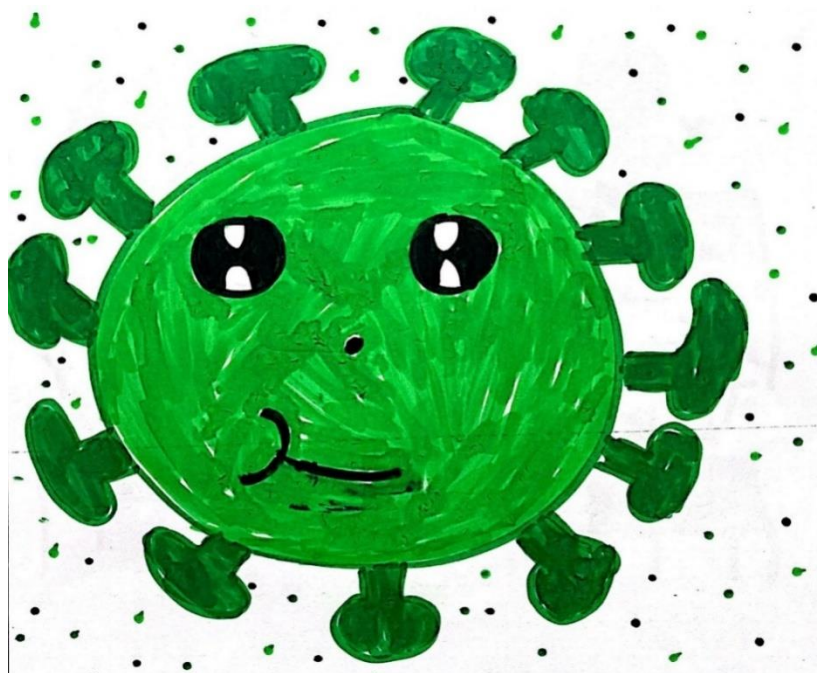
Απεικόνιση με διάφορους μικροοργανισμούς

Αναφορικά με την ερώτηση για τις σχέσεις που εντοπίζονται ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία της εικόνας ή αλλιώς για το μέγεθος που αποδίδεται στα απεικονιζόμενα αυτά στοιχεία, εντοπίστηκαν και πάλι τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία, περίπου οι μισοί μαθητές, δηλαδή το 48,8% απεικόνισε τον ιό σε μεγάλο μέγεθος που σχεδόν κάλυπτε όλη την επιφάνεια του πλαισίου (βλ. εικόνα 4). Ένα 26,8% απέδωσε στον ιό αρκετά μικρό σχήμα, συγκριτικά με την προηγούμενη κατηγορία (βλ. εικόνα 5) και το άλλο 24,4% του δείγματος έδωσε περισσότερη έμφαση στα υπόλοιπα στοιχεία της εικόνας (π.χ. άνθρωποι, πλανήτες, μέτρα προστασίας κ.α.), τα οποία και κυριαρχούσαν (βλ. εικόνα 6).

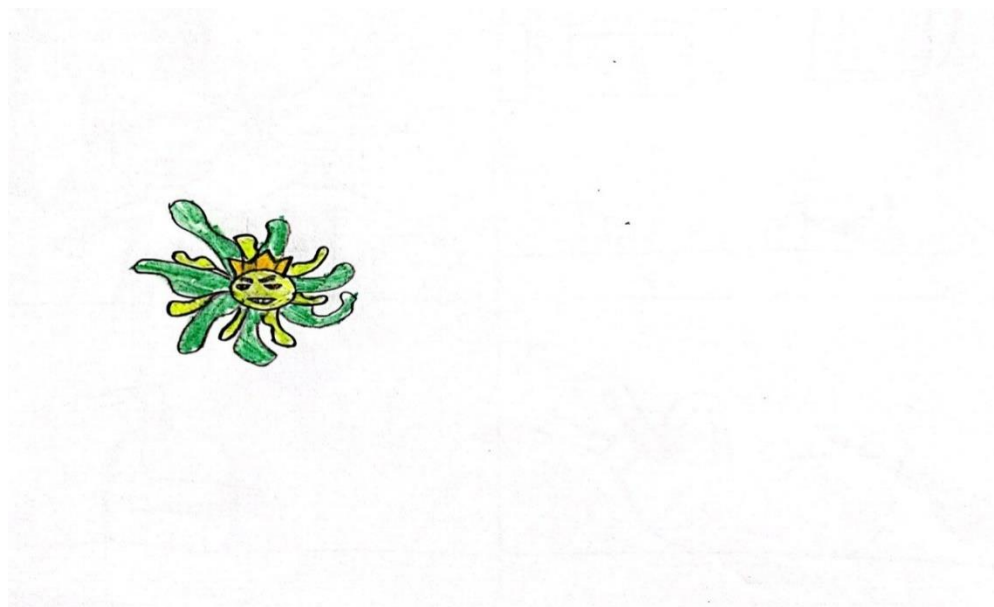
Εικόνα 4.

Ιός μεγάλου μεγέθους

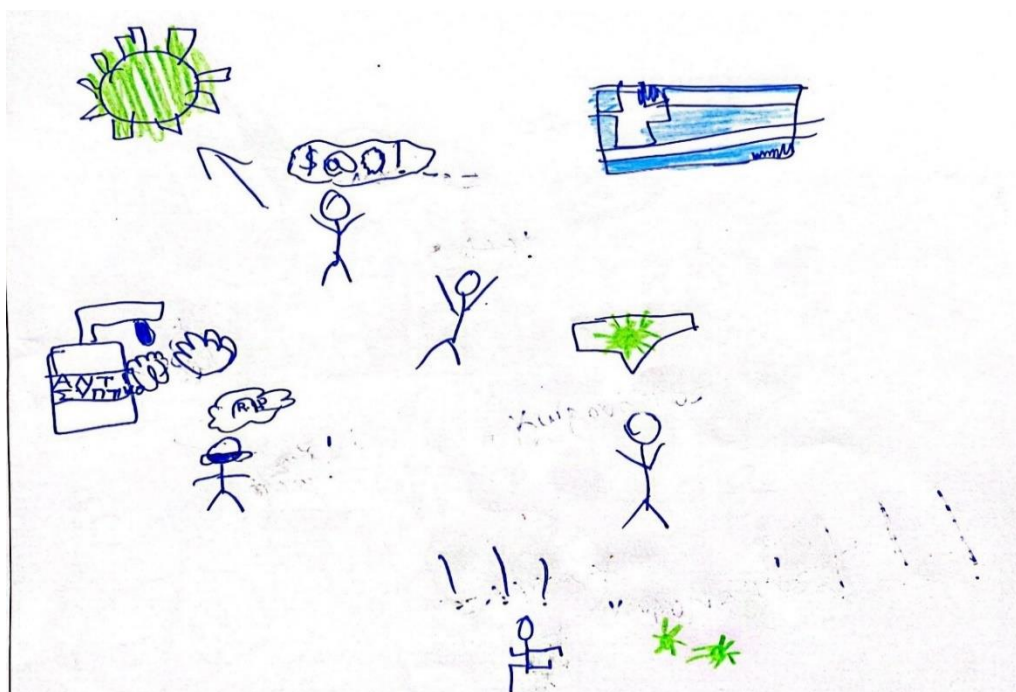
Εικόνα 5.

Ιός μικρού μεγέθους

Εικόνα 6.

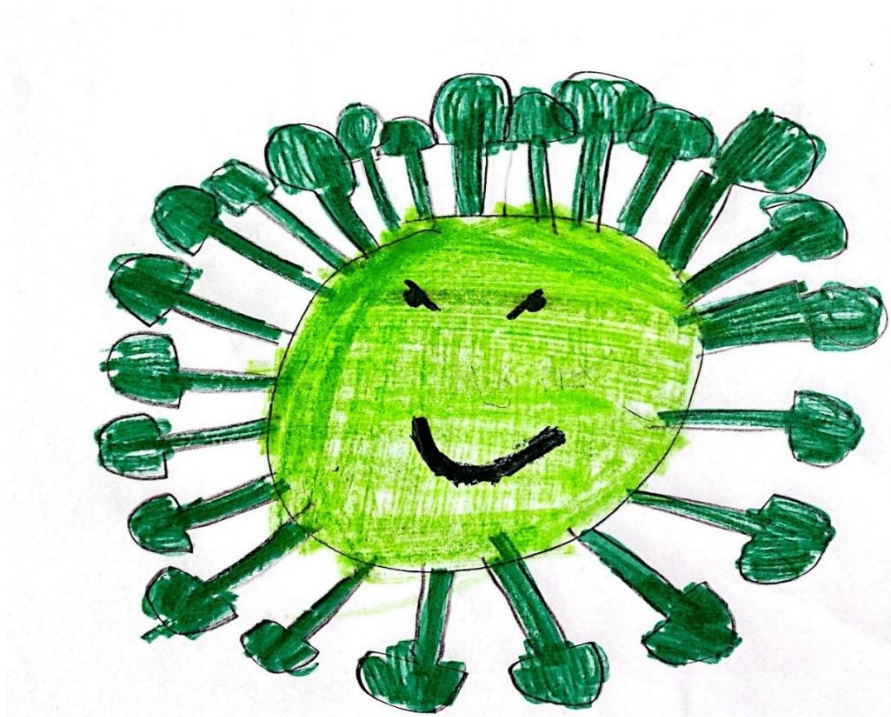
Ιός με άλλα στοιχεία (τα οποία κυριαρχούν)

Στην ερώτηση για τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στην απεικόνιση του ιού, οι ζωγραφιές των παιδιών κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις διαφορετικές ομάδες. Πάνω από τους μισούς μαθητές, περίπου το 53,7% χρησιμοποίησε, ως βασικό χρώμα στην αναπαράσταση του ιού διάφορες αποχρώσεις του πράσινου (βλ. εικόνα 7). Στη δεύτερη κατηγορία, το 22% των παιδιών απεικόνισε τη μορφή του ιού με κυρίαρχο χρώμα το κόκκινο (βλ. εικόνα 8), ενώ το υπόλοιπο 24,4% χρωμάτισε τον ιό είτε με διάφορα χρώματα, είτε ασπρόμαυρο (βλ. εικόνα 9).

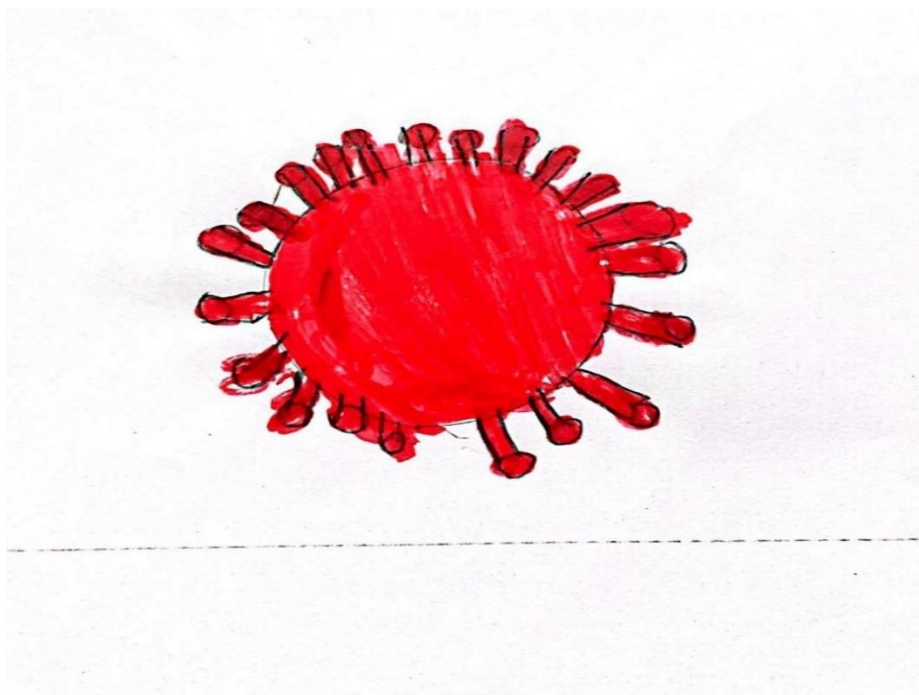
Εικόνα 7.

Ο κορονοϊός σε αποχρώσεις του πράσινου

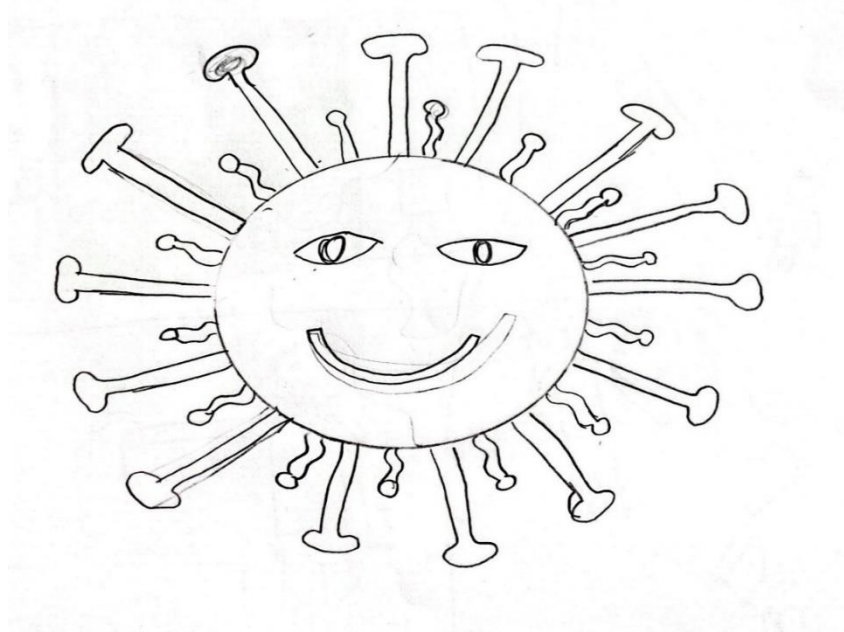
Εικόνα 8.

Ο κορονοϊός με κόκκινο χρώμα

Εικόνα 9.

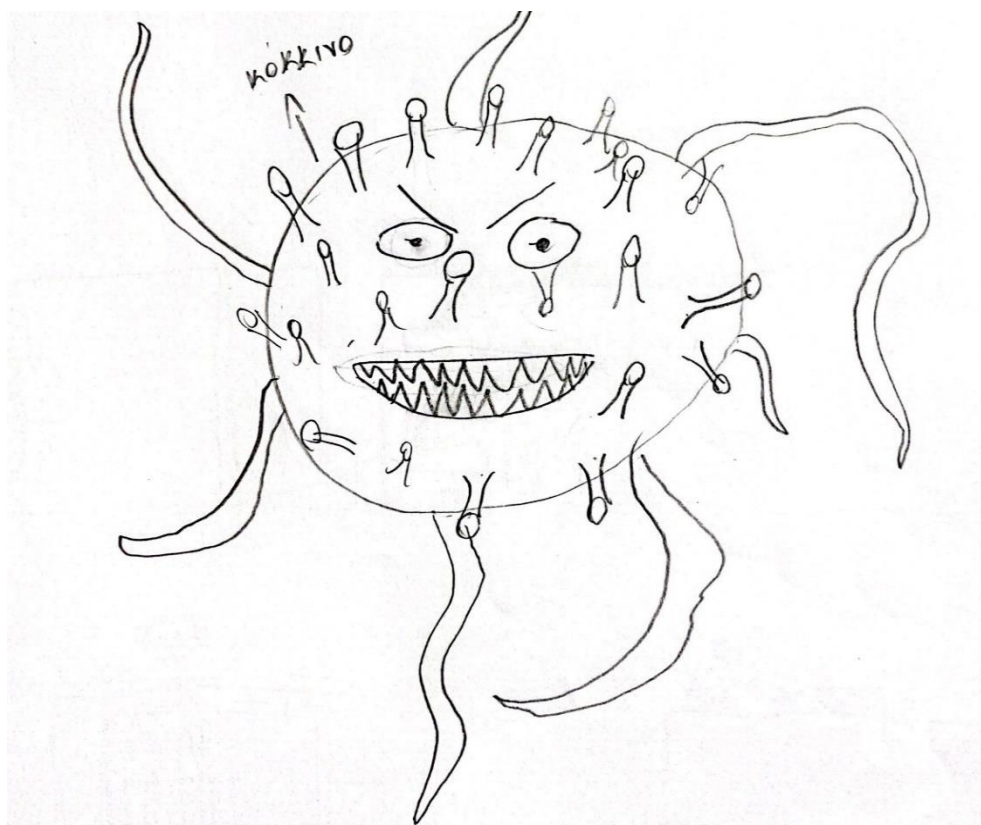
Ασπρόμαυρη απεικόνιση του ιού

Όσον αφορά στην ερώτηση Τι αναπαρίσταται στη ζωγραφιά με τον ιό, αναγνωρίστηκαν τρεις διαφορετικές κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία, που αποτελούνταν πάνω από το 50% και συγκεκριμένα από 47 άτομα, αναπαριστά τον κίνδυνο και για τον λόγο αυτό οι μαθητές αποδίδουν στον ιό ένα αρκετά απειλητικό και εχθρικό ύφος (βλ. εικόνα 10). Ένα ποσοστό 31,1% απεικονίζει μία πιο επιστημονική αναπαράσταση του ιού (βλ. εικόνα 11), ενώ το υπόλοιπο 11% συμπεριλαμβάνει στη ζωγραφιά του τόσο επιστημονικά όσο και μη-επιστημονικά χαρακτηριστικά, τα οποία πιθανώς να αναπαριστούν ένα συνθετικό μοντέλο του ιού (βλ. εικόνα 12).

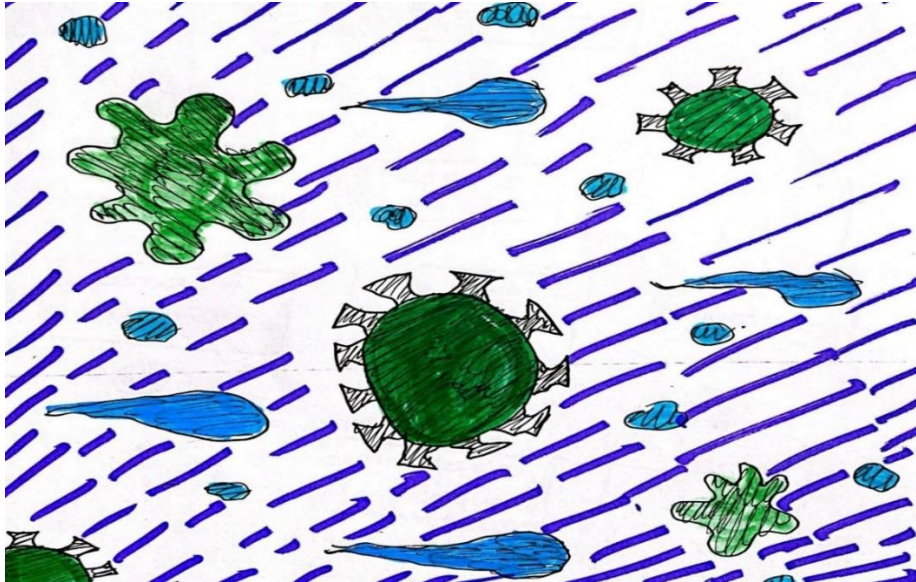
Εικόνα 10.

Αναπαρίσταται ο κίνδυνος (απειλητικό και επιθετικό ύφος)

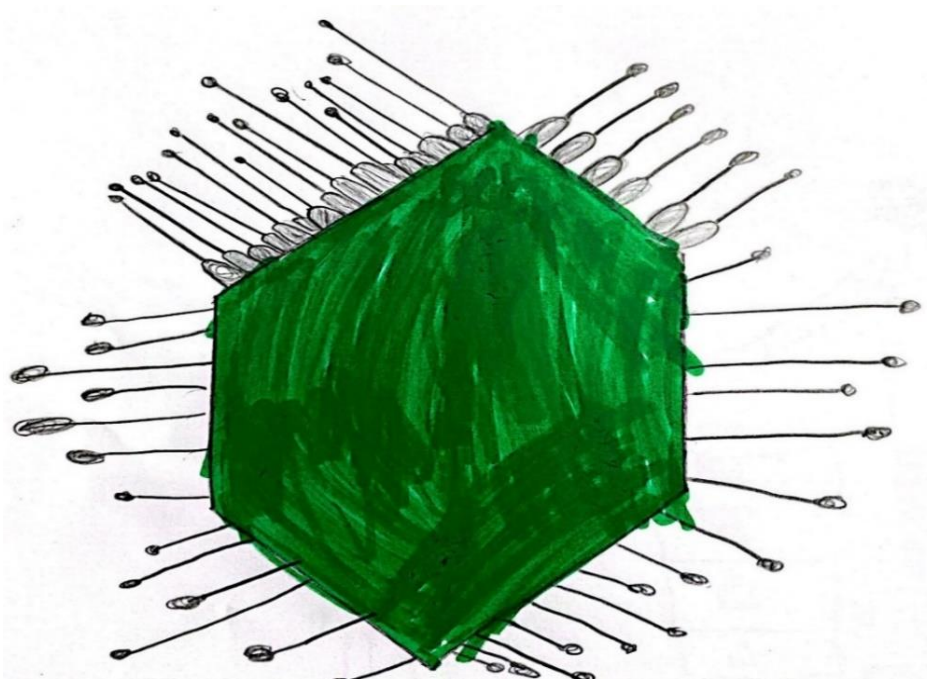
Εικόνα 11.

Επιστημονική απεικόνιση μικροοργανισμών/ μικροβίων

Εικόνα 12.

Αναπαράσταση του ιού με επιστημονικά και μη επιστημονικά στοιχεία (συνθετικό μοντέλο)

Στην τελευταία ερώτηση αναφορικά με τις γενικές εκτιμήσεις της εικόνας, οι ζωγραφιές των παιδιών που περιείχαν τον ιό κατατάχθηκαν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία, το 39% παιδιών αποδίδει στον ιό ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά που αναπαριστούν κυρίως τα αρνητικά συναισθήματα που προκαλεί η παρουσία του ιού, όπως φόβο, τρόμο, τα οποία εντοπίζονται τις περισσότερες φορές μέσα από το ύπουλο γέλιο που απεικονίζεται στο πρόσωπο του κορονοϊού (βλ. εικόνα 13). Το 25,6% δίνει έμφαση στην επικινδυνότητα του ιού, η οποία ενισχύεται με διάφορα σύμβολα κινδύνου (warning) αλλά και με τη χρήση του κόκκινου χρώματος (βλ. εικόνα 14). Το υπόλοιπο 35,4% του πληθυσμού δεν παρουσιάζει κάποιο ιδιαίτερο στοιχείο στην εικόνα του, όπως οι δύο προηγούμενες κατηγορίες (απλή αναπαράσταση) (βλ. εικόνα 15).

Εικόνα 13.

Στην απεικόνιση του κορονοϊού αποτυπώνονται εχθρικά-απειλητικά συναισθήματα μέσα από το ύπουλο γέλιο

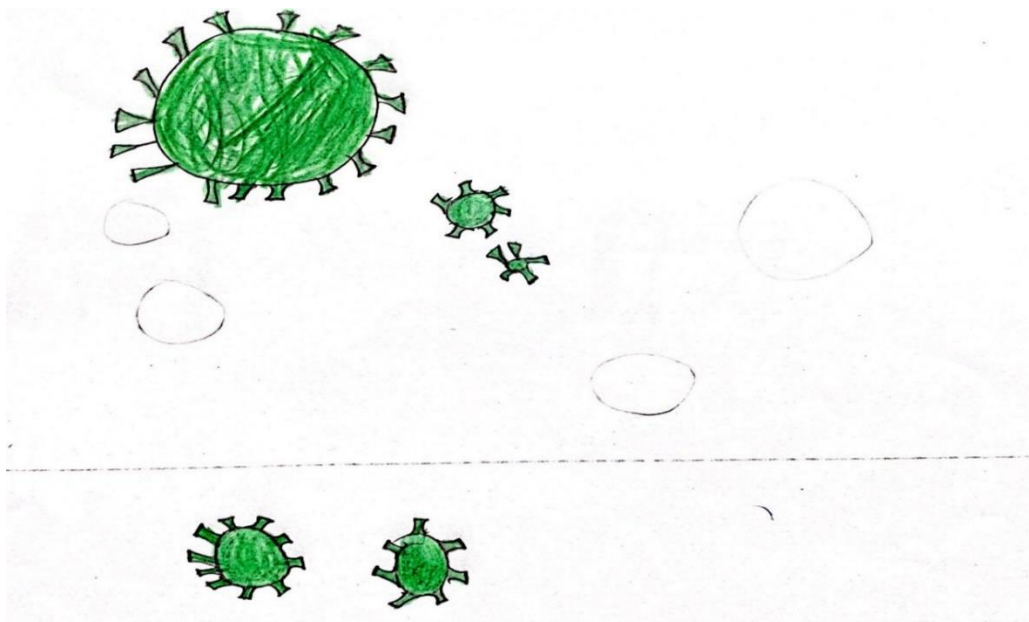
Εικόνα 14.

Αναπαρίσταται έντονα ο κίνδυνος (κυριάρχο το κόκκινο χρώμα)

Εικόνα 15.

Απλή αναπαράσταση (δεν παρουσιάζεται κάποιο ιδιαίτερο στοιχείο)

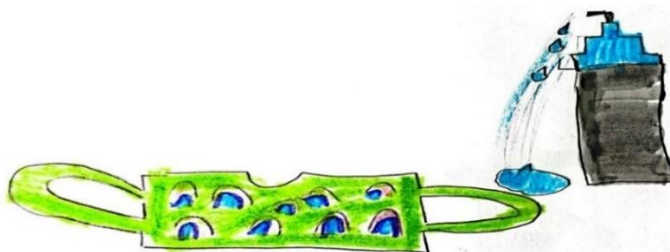

Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Οι αλλαγές στη σχολική ζωή εξαιτίας του κορονοϊού

Αναφορικά με την πρώτη ερώτηση Τί φαίνεται στην εικόνα, οι ερευνητές αναγνώρισαν δύο μοτίβα που επαναλαμβάνονται στις ζωγραφιές των παιδιών. Το 34,1% αναπαριστά μόνο προσωπικά αντικείμενα (προστατευτικό εξοπλισμό), όπως μάσκες και αντισηπτικά, που θα τους βοηθήσουν τόσο στην πρόληψη μετάδοσης όσο και στην προστασία από τον ιό (βλ. εικόνα 16). Το υπόλοιπο 65,9% του δείγματος αναπαριστά διάφορες σκηνές από τη σχολική ζωή κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Για παράδειγμα, πολλά σκίτσα απεικονίζουν μαθητές να κάθονται κατά μόνας στα θρανία, να τηρούν αποστάσεις και να εφαρμόζουν όλα τα βασικά μέτρα προστασίας (π.χ. φορούν μάσκες εντός και εκτός σχολικής τάξης, βάζουν αντισηπτικό, πλένουν τα χέρια τους κ.α.) (βλ. εικόνα 17).

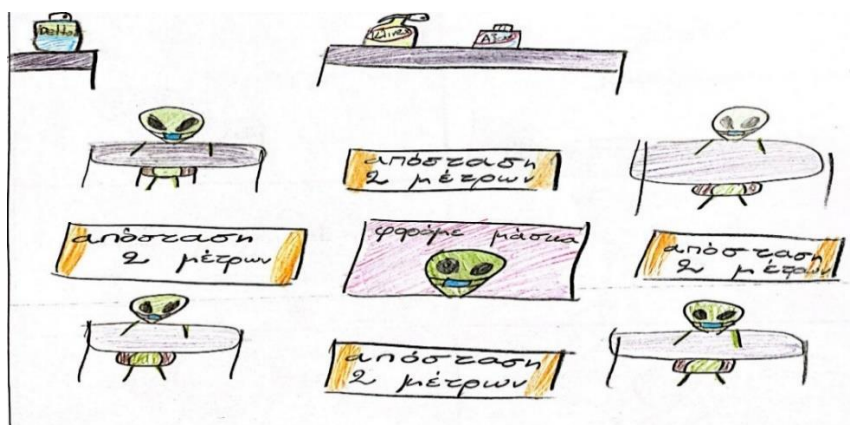
Εικόνα 16.

Προσωπικός προστατευτικός εξοπλισμός για προστασία από τον Covid-19

Εικόνα 17.

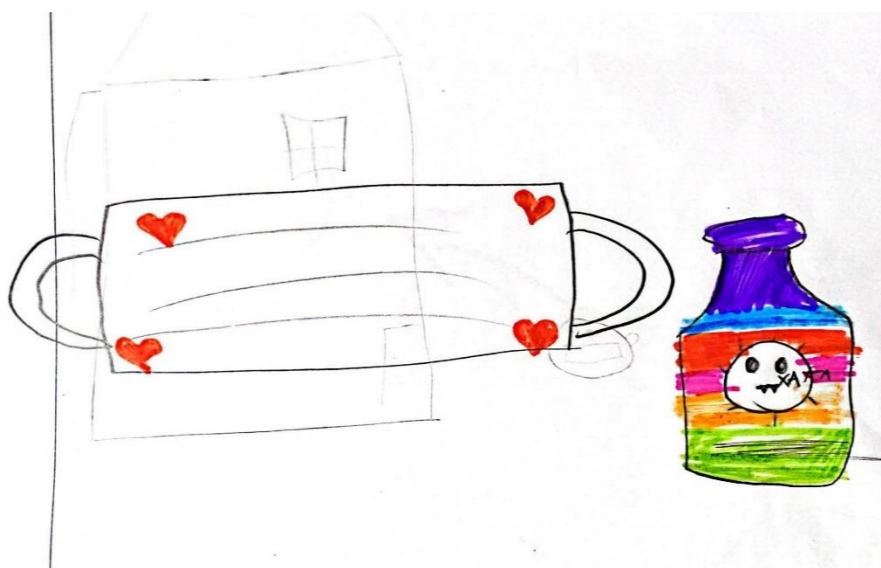
Απεικόνιση σχολικής ζωής κατά την περίοδο της πανδημίας

Στην ερώτηση αναφορικά με τις σχέσεις που εντοπίζονται ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία της εικόνας, οι ζωγραφιές χωρίστηκαν σε δύο ευρείες κατηγορίες. Στη πρώτη κατηγορία, το 28% των συμμετεχόντων ζωγράφησε τα βασικά μέτρα πρόστασιας (π.χ. μάσκα, αντισηπτικό) σε αρκετά μεγάλο μέγεθος, που κάλυπταν όλη την επιφάνεια ζωγραφικής (βλ. εικόνα 18). Τα σκίτσα των υπόλοιπων παιδιών (59 ζωγραφιές) απεικόνισαν τα μέσα προστασίας ως τμήμα της ζωγραφιάς αποδίδοντας τους μέγεθος ανάλογο των υπολοίπων στοιχείων (βλ. εικόνα 19).

Εικόνα 18.

Μέτρα προστασίας μεγάλου μεγέθους

Εικόνα 19.

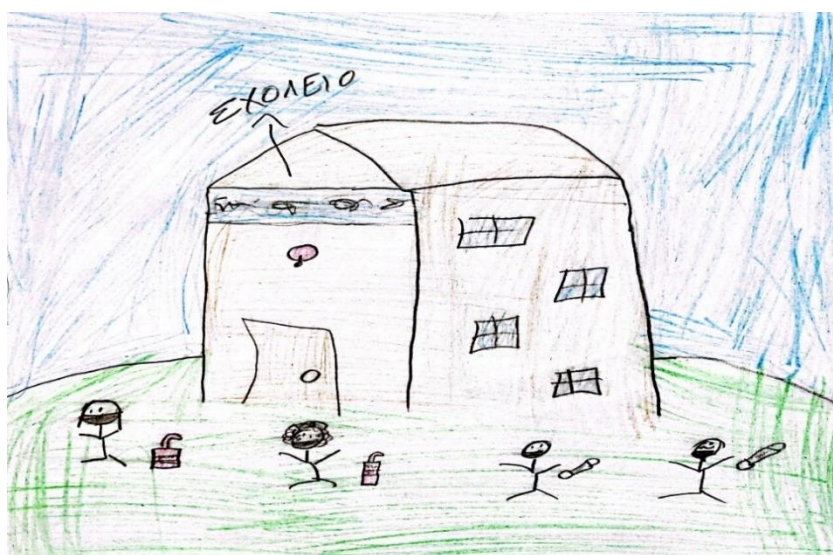
Σκίτσο ρεαλιστικού μεγέθους (τα στοιχεία σε ανάλογο μέγεθος μεταξύ τους)

Όσον αφορά την ερώτηση με τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στα σκίτσα των παιδιών, οι ερευνήτριες στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα διέκριναν δύο κατηγορίες. Ένα 53,7% του δείγματος, που άνηκε στην πρώτη κατηγορία, είχαν πολύχρωμες ζωγραφιές (βλ. εικόνα 20), ενώ οι εικόνες που άνηκαν στη δεύτερη κατηγορία, δηλαδή το 46,3%, ήταν ασπρόμαρες (βλ. εικόνα 21).

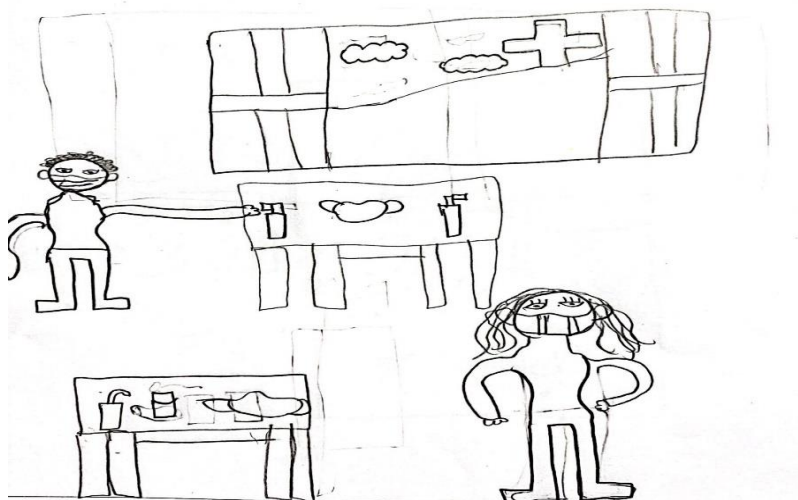
Εικόνα 20.

Πολύχρωμο σκίτσο με ρεαλιστικά χρώματα

Εικόνα 21.

Ασπρόμαυρη απεικόνιση

Σε ότι αναφορά στο τι αναπαρίσταται στα σκίτσα των μαθητών για τις αλλαγές στη σχολική ζωή, προέκυψαν και πάλι δύο κατηγορίες. Το 64,6% των ζωγραφιών αναπαρηστούσε σκηνές από τη σχολική ζωή των παιδιών, στις οποίες τα παιδιά φαίνεται να εφαρμόζουν όλα τα βασικά μέτρα προστασίας (βλ. εικόνα 22). Το υπόλοιπο 35,4% των σκίτσων απεικόνιζε απλώς την εφαρμογή των μέτρων προστασίας χωρίς καμία επιπρόσθετη αναφορά στο σχολικό πλαίσιο (βλ. εικόνα 23).

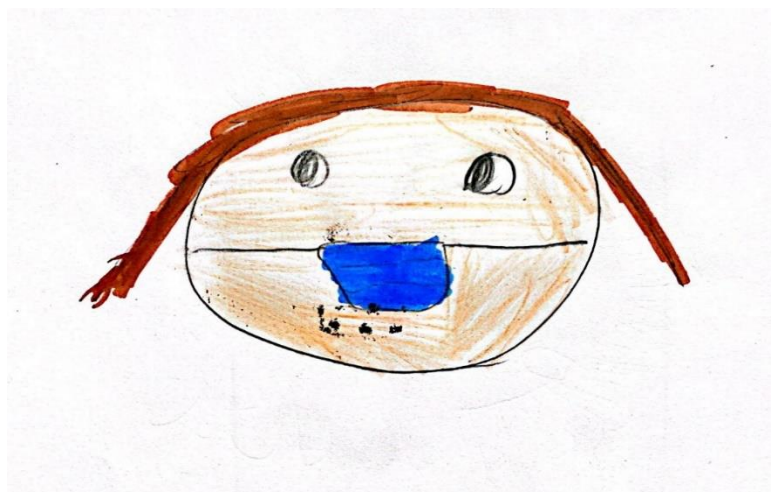
Εικόνα 22.

Σκηνή από σχολική ζωή που εφαρμόζονται τα βασικά μέτρα προστασίας

Εικόνα 23.

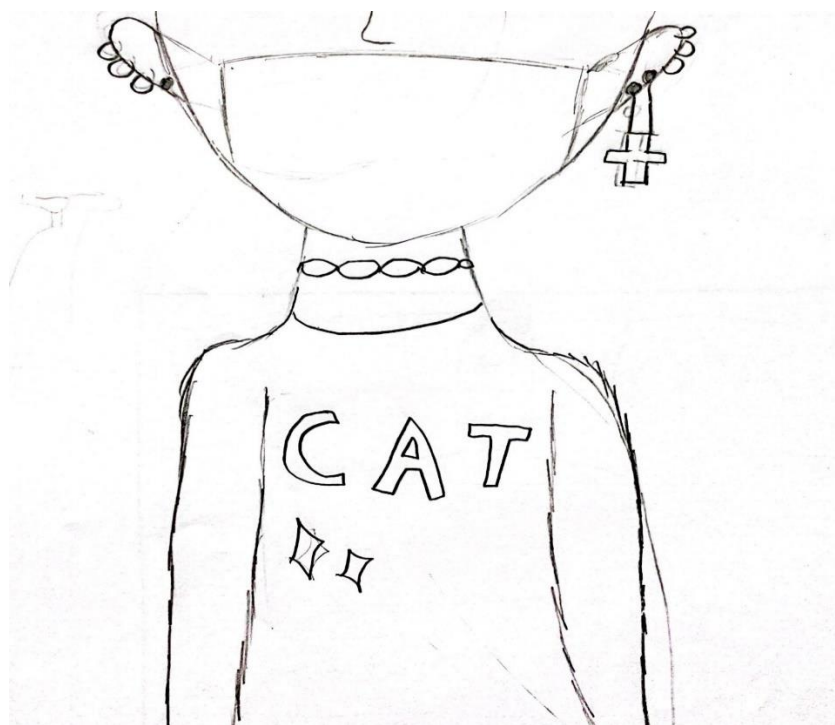
Εφαρμογή των βασικών μέτρων προστασίας (χρήση μάσκας)

Στην τελευταία ερώτηση αναφορικά με τη γενική αίσθηση που απορρέει από τη ζωγραφιά, οι εικόνες των μαθητών κατατάχθηκαν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία το 48,8% των μαθητών απεικόνισε τα μέτρα προστασίας χωρίς κάποιο επιπρόσθετο στοιχείο για σχολιασμό (βλ. εικόνα 24). Ένα 24,4% του δείγματος εκδήλωσε μέσα από τις εικόνες τους μερικά αρνητικά συναισθήματα, όπως θλίψη, λύπη, στεναχώρια, εξαιτίας των νέων μέτρων που έπρεπε να συμπεριλάβουν στη ζωή τους (βλ. εικόνα 25). Το υπόλοιπο 26,8% των σκίτσων περιείχε ανέκφραστα πρόσωπα μαθητών που δεν εκδήλωναν κάποιο συναίσθημα (βλ. εικόνα 26).

Εικόνα 24.

Απλή αναπαράσταση (κανένα επιπρόσθετο στοιχείο)

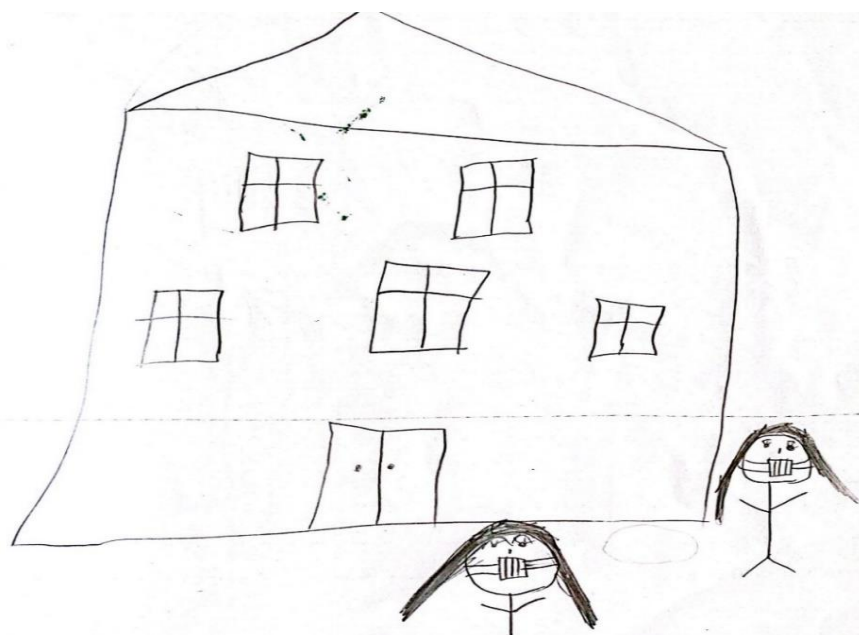
Εικόνα 25.

Η εικόνα αποπνέει ένα αίσθημα θλίψης και στεναχώριας (λυπημένος ήλιος)

Εικόνα 26.

Η εικόνα δηλώνει αδιάφορα συναισθήματα (ανέκκραστα πρόσωπα)

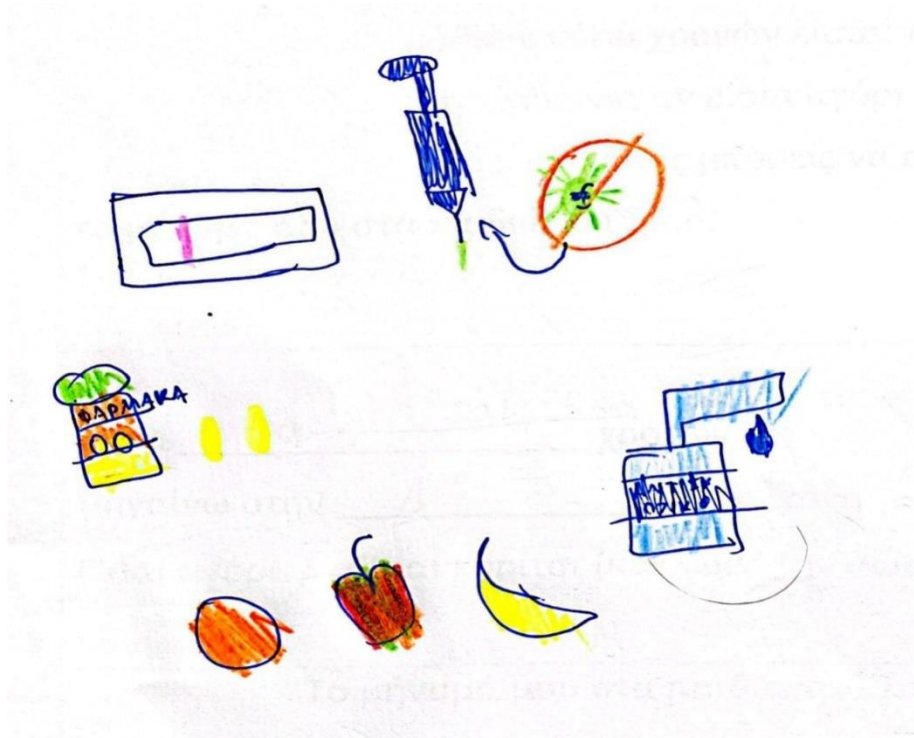

Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Προτάσεις των παιδιών για γρήγορη ανάρρωση από τον κορονοϊό

Αναφορικά με τις ζωγραφιές των παιδιών για τους τρόπους αντιμετώπισης του ιού, αναγνωρίστηκαν τρία διαφορετικά μοτίβα. Στην πρώτη κατηγορία, το 37,8% των συμμετεχόντων απεικόνισε φαρμακευτική αγωγή, εμβόλιο και διάφορους φυσικούς τρόπους για ενίσχυση του ανοσοποιητικού συστήματος, όπως πρόσληψη βιταμινών, φρούτα και λαχανικά, κατάποση πολλών υγρών κ.α (βλ. εικόνα 27). Ένα 24,4% των μαθητών φαίνεται να υποστηρίζει μέσα από τις ζωγραφιές του, πως ο προτιμότερος τρόπος για ανάρρωση είναι η απόμωωση, η ξεκούραση και ο ύπνος (βλ. εικόνα 28) και το υπόλοιπο 36,6% των μαθητών αναπαριστά μία συνολική απεικόνιση της διαδικασίας της ανάρρωσης, των οποίων οι ζωγραφιές περιέχουν έναν συνδυασμό θεραπευτικών τρόπων (π.χ. απομόνωση και φαρμακευτική αγωγή ή εμβόλιο και αγωγή κλπ.) (βλ. εικόνα 29).

Εικόνα 27.

Φαρμακευτική αγωγή, φρούτα, εμβόλιο, rapid-test, αντισηπτικό

Εικόνα 28.

Απόμόνωση, ξεκούραση και ύπνος

Εικόνα 29.

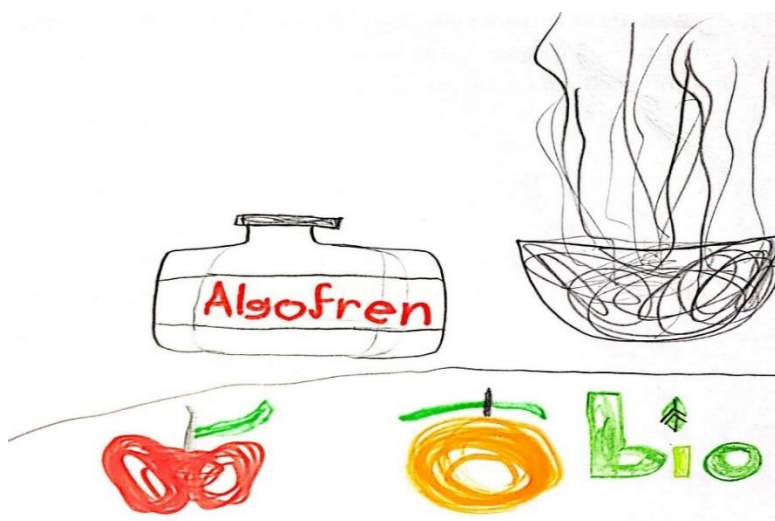
Ολοκληρωμένη απεικόνιση της διαδικασίας της ανάρρωσης

Σε ότι αναφορά στην ερώτηση για τις σχέσεις που εντοπίζονται ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία της εικόνας, οι ζωγραφιές των παιδιών κατηγοριοποιήθηκαν σε δύο διαφορετικές ομάδες. Στην πρώτη ομάδα, το 34,1% απεικόνισε στοιχεία μεγάλου μεγέθους, που κυριαρχούσαν στον χώρο (βλ. εικόνα 30), ενώ το 65,9% του δείγματος ζωγράφησε σκίτσα ρεαλιστικού μεγεθούς, των οποίων τα στοιχεία είναι ανάλογα μεταξύ τους (βλ. εικόνα 31).

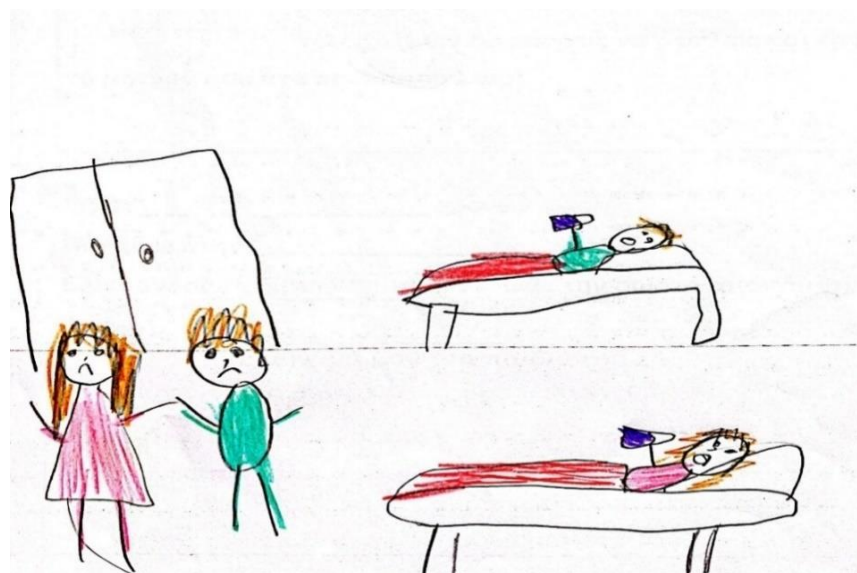
Εικόνα 30.

Στοιχεία μεγάλου/ μη ρεαλιστικού μεγέθους

Εικόνα 31.

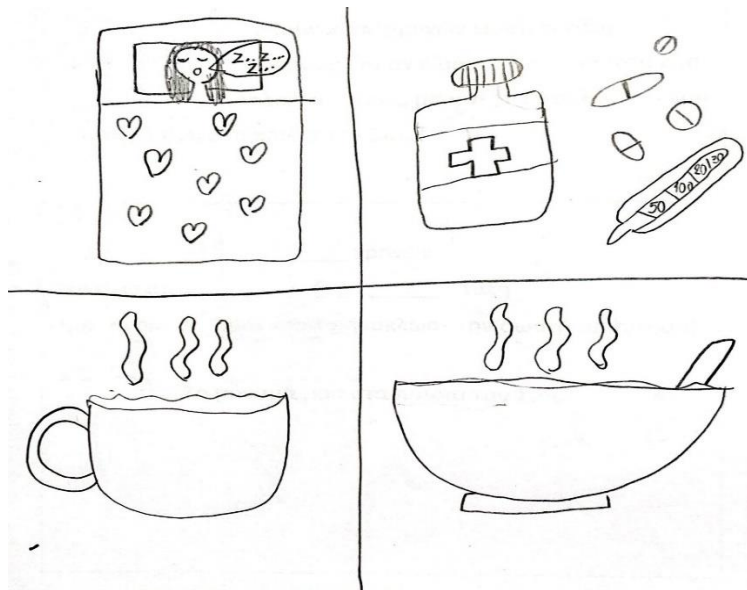
Σκίτσο ρεαλιστικού μεγέθους (τα στοιχεία της εικόνας είναι ανάλογα)

Όσον αφορά τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στις εικόνες του συγκεκριμένου ερωτήματος, διακρίνονται και πάλι δύο κατηγορίες. Στη πρώτη κατηγορία ένα ποσοστό 46,3% των μαθητών δεν χρησιμοποιεί καθόλου χρώματα (βλ. εικόνα 32), ενώ το υπόλοιπο 53,7% παρουσιάζει ποικιλία χρωμάτων στις απεικονίσεις τους, τα οποία θεωρούνται και ρεαλιστικά (βλ. εικόνα 33).

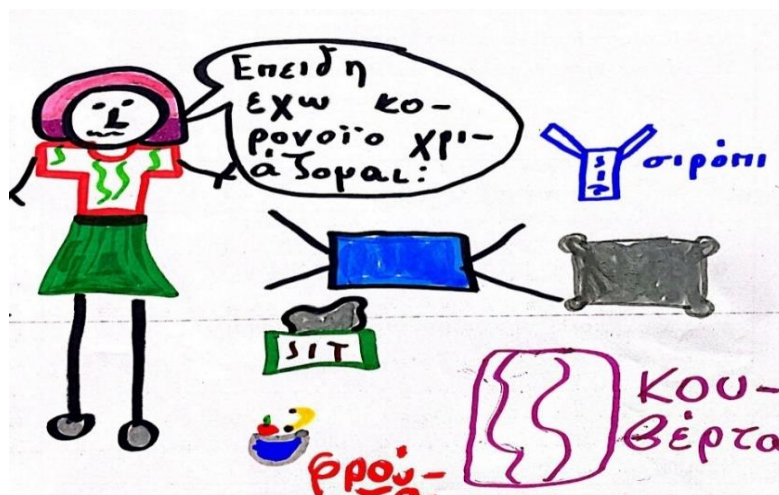
Εικόνα 32.

Ασπρόμαυρη απεικόνιση (απουσία χρώματος)

Εικόνα 33.

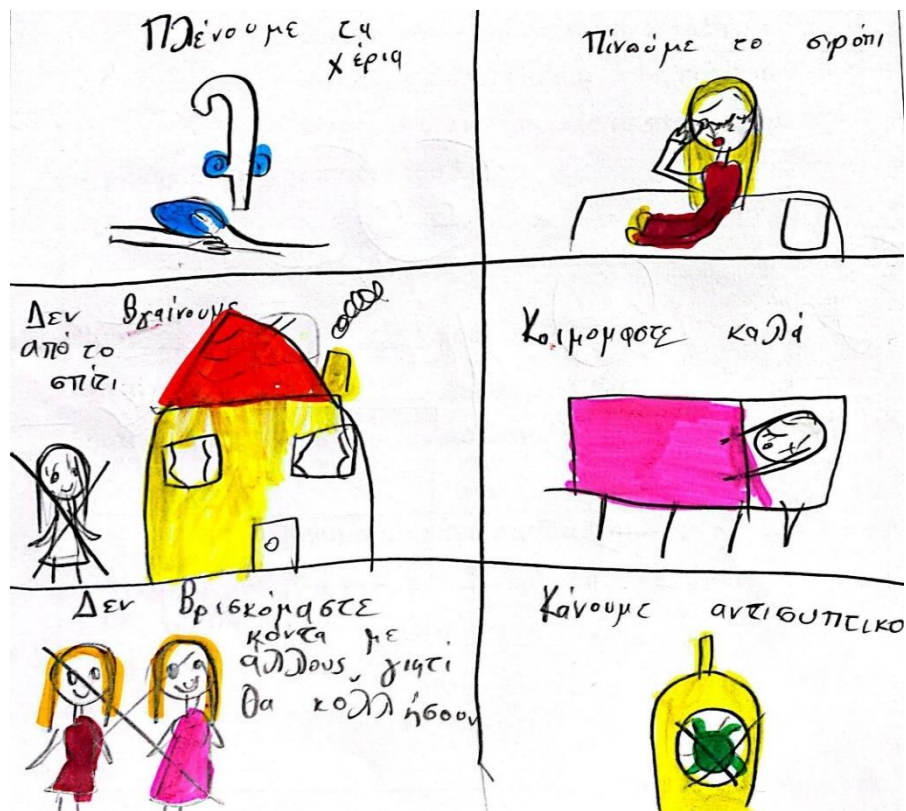
Απεικόνιση με πολλά και ρεαλιστικά χρώματα

Στην ερώτηση αναφορικά με το τι αναπαρίσταται στην εικόνα, οι ζωγραφιές με τους τρόπους αντιμετώπισης της νόσησης από τον κορονοϊό χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία, το 62,2% των μαθητών παρουσίασε την όλη διαδικασία που θα πρέπει να ακολουθήσουν οι κάτοικοι του πλανήτη Σάιρ για να αναρρώσουν από τον ιό, δηλαδή έναν συνδυασμό μεθόδων για αποτελεσματικότερη θεραπεία (π.χ. μένουμε σπίτι, κρατάμε αποστάσεις, όχι κοινωνικές επαφές, παίρνουμε αγωγή, πλένουμε τα χέρια μας κ.α.) (βλ. εικόνα 34). Ένα 26,8% επισήμανε μέσα από τα σκίτσα του τη σημασία της λήψης φαρμάκων (βλ. εικόνα 35) και το υπόλοιπο 11% τη σημασία της κοινωνικής απόμονωσης για αποφυγή μετάδοσης του ιού (βλ. εικόνα 36).

Εικόνα 34.

Ολοκληρωμένη αναπαράσταση της διαδικασίας αποθεραπείας

Εικόνα 35.

Η σημασία της λήψης φαρμακευτικής αγωγής

Εικόνα 36.

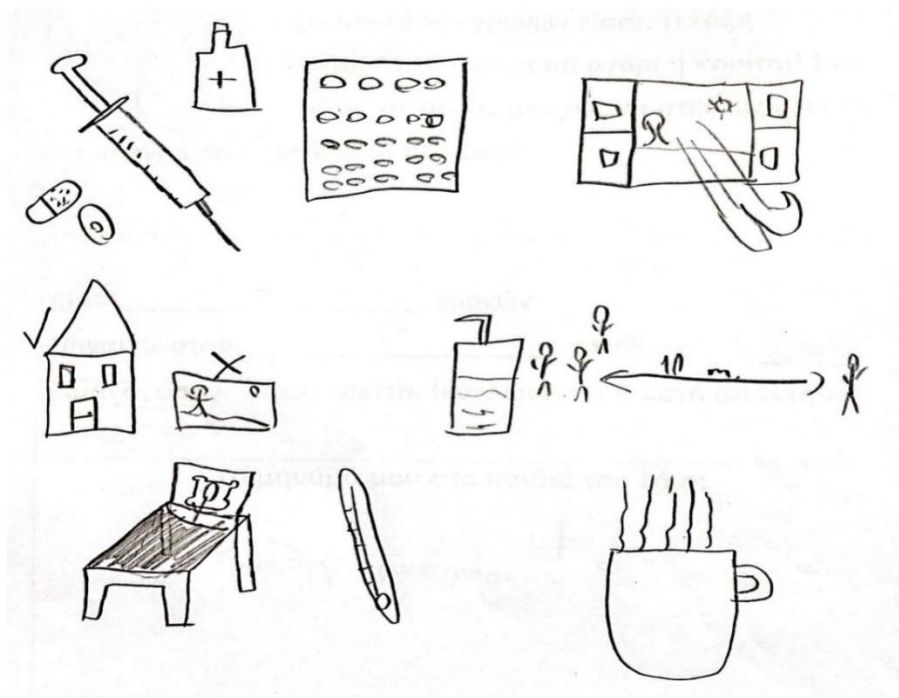
Η σημασία της κοινωνικής απομόνωσης

Αναφορικά με τις γενικές εκτιμήσεις των εικόνων, εντοπίστηκαν και πάλι τρία διαφορετικά μοτίβα που επαναλαμβάνονται στις ζωγραφιές των μαθητών. Ένα ποσοστό 53,7% δεν περιέχει κάποιο στοιχείο στην εικόνα του, που να εκδηλώνει κάποιο συναίσθημα (απλή αναπαράσταση) (βλ. εικόνα 37). Το 28% του πληθυσμού αναπαριστά τη διαδικασία της νόσησης ως μία δυσάρεστη συνθήκη, καθώς εκφράζονται, κυρίως μέσα από τα πρόσωπα των παιδιών, αρνητικά συναισθήματα, όπως λύπη, θλίψη και στεναχώρια (βλ. εικόνα 38). Τέλος, το 18,3% του πληθυσμού φαίνεται να εκφράζει ένα αίσθημα αισιοδοξίας και ελπίδας, ζωγραφίζοντας χαμογελαστά πρόσωπα (βλ. εικόνα 39).

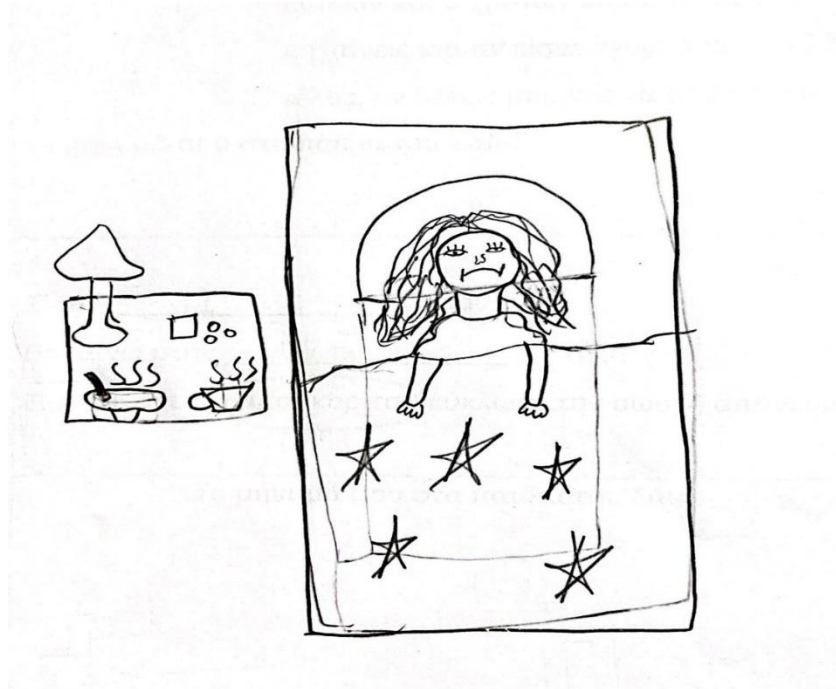
Εικόνα 37.

Απλή αναπαράσταση (δεν εντοπίζεται κάποιο συναίσθημα)

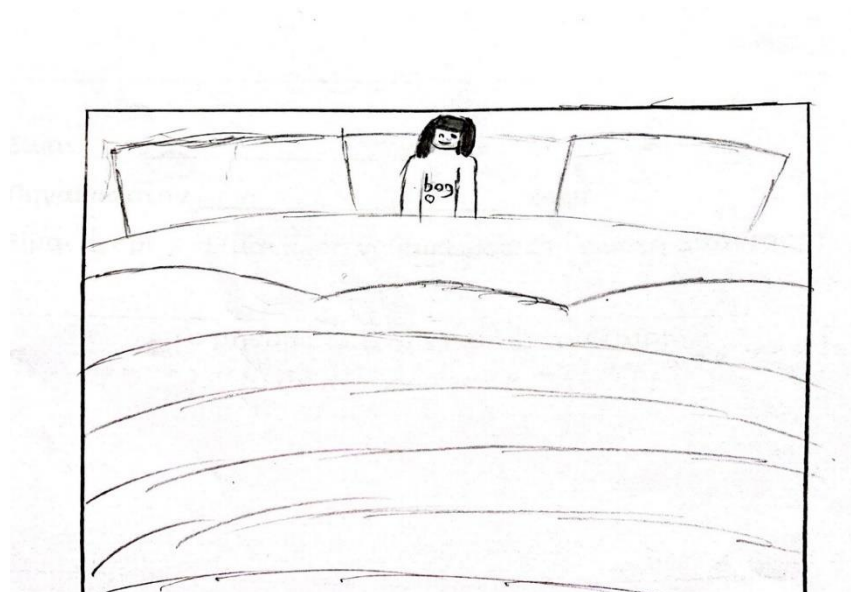
Εικόνα 38.

Η εικόνα αποπνέει αρνητικά συναισθήματα (λύπης, στεναχώριας)

Εικόνα 39.

Το σκίτσο αποπνέει ένα αίσθημα αισιοδοξίας (χαμογελαστό πρόσωπο)

Διαφορές ως προς το φύλο

Για να διαπιστωθεί αν υπάρχουν διαφορές στις ζωγραφιές των παιδιών ανάλογα με το φύλο τους, εφαρμόστηκε ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 . Από την εφαρμογή αυτού του ελέγχου εντοπίστηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στην απεικόνιση του ιού Covid-19 ως προς τη χρήση του κόκκινου χρώματος ανάμεσα στα δύο φύλα, $\chi^2(2)= 7,583$, $p<0,05$. Ειδικότερα, όπως διαφαίνεται και στον πίνακα 2, τα κορίτσια χρησιμοποίησαν πολύ λιγότερο το κόκκινο χρώμα στην αναπαράσταση του ιού (3 μαθήτριες) συγκριτικά με τα αγόρια (15 μαθητές).

Πίνακας 2.

Διαφορές ως προς τα χρώματα που χρησιμοποιούν αγόρια και κορίτσια στην απεικόνιση του κορονοϊού.

Χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν από τους μαθητές	Φύλο				Σύνολο	
	Κορίτσια		Αγόρια		<i>f</i>	<i>f</i> %
	<i>f</i>	<i>f</i> %	<i>f</i>	<i>f</i> %	<i>f</i>	<i>f</i> %
Πράσινο	23	28,04%	21	25,6%	44	53,65%
Πολλά διαφορετικά χρώματα	11	13,4%	9	10,97%	20	24,39%
Κόκκινο	3	3,65%	15	18,29%	18	21,95%

Επιπλέον, στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα βρέθηκε και ως προς την απεικόνιση των διάφορων τρόπων ανάρρωσης από τον ιό σε περίπτωση νόσησης, $\chi^2(2)= 7,079$, $p<0,05$. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε πως τα αγόρια (23 μαθητές) υπερτερούσαν αριθμητικά σε σχέση με τα κορίτσια (8 μαθήτριες) στην αναπαράσταση φαρμακευτικής αγωγής και διάφορων άλλων φυσικών τρόπων για την ενίσχυση του ανοσοποιητικού (βιταμίνες, φρούτα, κ.α.). Αντίθετα, τα κορίτσια φαίνεται να απεικονίζουν συχνότερα μια πιο ολοκληρωμένη αναπαράσταση (βλ. πίνακα 3).

Πίνακας 3.

Διαφορές ως προς το τι απεικονίζουν αγόρια και κορίτσια στους τρόπους αντιμετώπισης του κορονοϊού

Τρόποι αντιμετώπισης του κορονοϊού	Φύλο				Σύνολο	
	Κορίτσια		Αγόρια			
	f	f%	f	f%	f	f%
Φάρμακα, εμβόλιο, τρόποι ενίσχυσης ανοσοποιητικού	8	9,7%	23	28%	31	37,8%
Απομόνωση	11	13,4%	9	10,97%	20	24,39%
Ολοκληρωμένη αναπαράσταση	17	20,7%	13	15,8%	30	36,58%

Διαφορές ανάμεσα στις τρεις ηλικιακές ομάδες

Διαφορές στις απεικονίσεις αναφορικά με τις αλλαγές στη σχολική ζωή κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Για να διαπιστωθεί αν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις τρεις ηλικιακές ομάδες που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα εφαρμόστηκε και πάλι ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 . Μέσα από τον έλεγχο αυτόν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις ζωγραφιές των παιδιών που απεικόνιζαν τη σχολική ζωή κατά την περίοδο της πανδημίας και στις τάξεις στις οποίες φοιτούσαν, $\chi^2(2)= 13,924$, $p<0,05$. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 4, οι μικρότεροι μαθητές έτειναν να αναπαριστούν προσωπικά αντικείμενα για την προστασία από τον ιό, όπως μάσκες, αντισηπτικά, ενώ τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά απεικόνιζαν πιο συχνά διάφορες σκηνές από το σχολικό περιβάλλον την περίοδο της πανδημίας (π.χ. σχολικές τάξεις, μαθητές κατά τη διάρκεια του μαθήματος να τηρούν όλα τα μέτρα προστασίας κ.α.).

Πίνακας 4.

Ηλικιακές διαφορές στην απεικόνιση της σχολικής ζωής κατά τη διάρκεια της πανδημίας

<i>Ηλικιακή Ομάδα</i>	<i>Σκηνές από το σχολείο</i>			
	<i>Μέτρα προστασίας</i>		<i>Σκηνές από το σχολείο</i>	
	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
<i>7-χρονα</i>	16	19,5%	10	12,1%
<i>9-χρονα</i>	9	10,9%	24	29,2%
<i>11-χρονα</i>	3	3,6%	20	24,3%
<i>Σύνολο</i>	28	34,2%	54	65,8%

Διαφορές στις σχέσεις των στοιχείων αναφορικά με τα μέτρα προστασίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Επιπλέον, στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις ηλικιακές ομάδες εντοπίστηκε και στις σχέσεις αναφορικά με τα διάφορα μέτρα προστασίας που απεικονίζονταν στις ζωγραφιές των παιδιών, $\chi^2(2)= 9,381$, $p<0,05$. Ειδικότερα, βρέθηκε ότι τα μικρότερα σε ηλικία παιδιά επέλεξαν πιο συχνά την αναπαράσταση των στοιχείων τους σε μεγάλο μέγεθος, συγκριτικά με τα μεγαλύτερα παιδιά, οι οποίοι απεικόνιζαν σκίτσα σε πιο ρεαλιστικό μέγεθος (βλ. πίνακα 5).

Πίνακας 5.

Ηλικιακές διαφορές αναφορικά με τις σχέσεις στα διάφορα στοιχεία της εικόνας (μέτρα προστασίας)

<i>Ηλικιακή Ομάδα</i>	<i>Σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία της εικόνας</i>			
	<i>Μεγάλο μέγεθος στοιχείων</i>		<i>Σκίτσα σε ρεαλιστικό μέγεθος</i>	
	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>

7-χρονα	13	15,8%	13	15,8%
9-χρονα	5	6%	28	34,1%
11-χρονα	5	5%	18	21,9%
Σύνολο	23	28%	59	71,9%

Διαφορές στις αναπαραστάσεις αναφορικά με τις αλλαγές στη σχολική ζωή κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Στατιστικά σημαντική διάφορα εντοπίστηκε, όπως και παραπάνω, ανάμεσα στην ηλικιακή ομάδα των μαθητών και στις αναπαραστάσεις αναφορικά με τις αλλαγές της σχολικής ζωής την περίοδο της πανδημίας, $\chi^2(2)= 9,291, p<0,05$. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 6, οι μεγαλύτεροι μαθητές απεικονίζουν συχνότερα μία ολοκληρωμένη αναπαράσταση του σχολικού πλαισίου κατά τη διάρκεια του ξεσπάσματος της πανδημίας, συγκριτικά με τους μικρότερους μαθητές, οι οποίοι απλώς ζωγραφίζουν τα απαραίτητα μέσα προστασίας χωρίς καμία αναφορά στη σχολική τάξη.

Πίνακας 6.

Ηλικιακές διαφορές στην αναπαράσταση της σχολικής ζωής κατά τη διάρκεια της πανδημίας

<i>Ηλικιακή Ομάδα</i>	<i>Αλλαγές στο σχολικό πλαίσιο</i>			
	<i>Βασικά μέτρα προστασίας</i>		<i>Σκηνές από τη σχολική τάξη</i>	
	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
7-χρονα	15	18,2%	11	13,4%
9-χρονα	10	12,1%	23	28%
11-χρονα	4	4,8%	19	23,1%
Σύνολο	29	35,3%	53	64,6%

Διαφορές στις απεικονίσεις αναφορικά με τους τρόπους ανάρρωσης από τον κορονοϊό

Από τον έλεγχο ανεξαρτησίας χ^2 , βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στη σχολική τάξη των μαθητών και στις απεικονίσεις τους αναφορικά με τους τρόπους ανάρρωσης από τον κορονοϊό, $\chi^2(4) = 16,609, p < 0,05$. Ειδικότερα, βρέθηκε ότι στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα τα 7χρονα παιδιά έτειναν να ζωγραφίζουν περισσότερο φάρμακα, τα 9χρονα παιδιά αναπαριστούσαν συχνότερα τις συνθήκες της κοινωνικής απομόνωσης για την αποφυγή μετάδοσης του ιού, ενώ τα 11χρονα παιδιά παρουσίαζαν στις ζωγραφιές τους πιο ολοκληρωμένες αναπαραστάσεις, που περιείχαν έναν συνδυασμό από πιθανούς τρόπους αποθεραπείας (π.χ. αγωγή και απομόνωση) (βλ. πίνακα 7).

Πίνακας 7.

Ηλικιακές διαφορές στην απεικόνιση των τρόπων αντιμετώπισης του κορονοϊού

<i>Ηλικιακή Ομάδα</i>	<i>Τρόποι αντιμετώπισης</i>					
	<i>Φάρμακα/εμβόλιο/ενίσχυση ανοσοποιητικού</i>		<i>Απομόνωση</i>		<i>Ολοκληρωμένη αναπαράσταση</i>	
	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
<i>7-χρονα</i>	16	19,5%	3	3,6%	6	7,3%
<i>9-χρονα</i>	10	12,1%	13	15,8%	10	12,1%
<i>11-χρονα</i>	5	6%	4	4,8%	14	17%
<i>Σύνολο</i>	31	37,8%	20	24,3%	30	36,5%

Διαφορές στις σχέσεις των στοιχείων αναφορικά με τους τρόπους αντιμετώπισης του κορονοϊού

Όπως και στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, στατιστικά σημαντική διαφορά βρέθηκε ανάμεσα στην ηλικιακή ομάδα των μαθητών και στις σχέσεις των στοιχείων στα σκίτσα που αναπαριστούσαν τους τρόπους αντιμετώπισης του Covid-19, $\chi^2(2)= 7,083$, $p<0,05$. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε ότι τα μικρότερα παιδιά επιλέγουν και πάλι να απεικονίζουν τα στοιχεία της ζωγραφιάς τους σε μεγαλύτερο μέγεθος, σε σύγκριση με τα παιδιά σε μεγαλύτερη ηλικία των οποίων οι απεικονίσεις ήταν για μία ακόμη φορά πιο ρεαλιστικές (βλ. πίνακα 8).

Πίνακας 8.

Ηλικιακές διαφορές αναφορικά με τις σχέσεις στα διάφορα στοιχεία της εικόνας (τρόποι αντιμετώπισης)

<i>Ηλικιακή Ομάδα</i>	<i>Σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία της εικόνας</i>			
	<i>Μεγάλο μέγεθος στοιχείων</i>		<i>Σκίτσα σε ρεαλιστικό μέγεθος</i>	
	<i>f</i>	<i>f%</i>	<i>f</i>	<i>f%</i>
<i>7-χρονα</i>	14	17%	12	14,6%
<i>9-χρονα</i>	7	8,5%	26	31,7%
<i>11-χρονα</i>	7	8,5%	16	19,5%
<i>Σύνολο</i>	28	34,1%	54	65,8%

Συζήτηση

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση, από αναπτυξιακής σκοπιάς, των πεποιθήσεων των παιδιών Δημοτικού Σχολείου για τον Covid-19, μέσα από τη χρήση της ζωγραφικής. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη εξέτασε τις αναπαραστάσεις των μαθητών για τον ιό Sars-Cov-2, τις αναπαραστάσεις τους για την πρόληψη και τον έλεγχο της μετάδοσης του ιού στο σχολικό περιβάλλον καθώς και τις αναπαραστάσεις τους για τη διαδικασία ανάρρωσης από τον νέο κορονοϊό.

Η απεικόνιση του ιού

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, φαίνεται πως η Υπόθεση 1 δεν επιβεβαιώθηκε, καθώς η ηλικία των μαθητών δεν διαδραμάτισε κάποιο σημαντικό ρόλο στις απεικονίσεις του ιού, όπως αναμενόταν. Πιο συγκεκριμένα, οι ζωγραφιές των παιδιών αναφορικά με τον κορονοϊό κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις υπό-ομάδες. Κάποιες από αυτές απεικόνιζαν μία απλή αναπαράσταση του ιού που πλησίαζε την επιστημονική εξήγηση (σφαιρικό σχήμα με ακίδες), κάποιες άλλες συμπεριελάμβαναν ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά στη μορφή του ιού, ενώ οι υπόλοιπες περιείχαν και άλλους μικροοργανισμούς / μικρόβια. Ωστόσο, δεν εντοπίστηκαν σημαντικές ηλικιακές διαφορές στο συγκεκριμένο ερώτημα, μιας και η χρήση των ανθρωπομορφικών στοιχείων εμφανίζονταν στις ζωγραφιές πολλών μαθητών ανεξαρτήτως ηλικίας, σε αντίθεση με τις αρχικές έρευνες (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2022· Munitis και συν., 2022). Το παραπάνω εύρημα πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός, ότι τα παιδιά επιλέγουν τον ανθρωπομορφισμό στα πλαίσια της επεξήγησης και της ερμηνείας αφηρημένων και αόρατων εννοιών, όπως είναι τα μικρόβια, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν μπορούν να αντιληφθούν ότι κάτι τέτοιο δεν αποτελεί την επικρατούσα/κυρίαρχη πραγματικότητα (Bonoti και συν., 2022· Christidou και συν., 2022· Joubert & Wasserman, 2020). Αντίθετα, πολλοί ερευνητές ισχυρίζονται ότι η χρήση ανθρωπομορφικών στοιχείων διευκολύνει τη μάθηση και την κατανόηση βιολογικών φαινομένων και έτσι οι μαθητές εξοικειώνονται με την επιστημονική γνώση και κατανοούν καλύτερα διάφορες πτυχές του κόσμου (Burkitt και συν., 2004· Kattmann, 2008· Joubert & Wasserman, 2020). Εξάλλου, πρόκειται για έναν οργανισμό που είναι αδύνατον να ιδωθεί με γυμνό μάτι (μόνο με εργαστηριακούς ελέγχους-μικροσκόπια) και επομένως, δεν

υπάρχει καμία προσωπική εμπειρία των μαθητών για να μπορούν να περιγράψουν και να αποδίδουν τις ιδέες τους για τους μικροοργανισμούς με άλλους τρόπους απεικόνισης (Byrne και συν., 2009· Joubert & Wasserman, 2020).

Επιπλέον, τα παιδιά χρησιμοποιούν τα ανθρωπομορφικά στοιχεία στις απεικονίσεις του ιού και για να εκφράσουν συναισθήματα (φόβος, τρόμος, απειλή) (Joubert & Wasserman, 2020). Άλλωστε, αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι περισσότεροι ερευνητές επιλέγουν τη ζωγραφική, ως μέσο συλλογής δεδομένων στις έρευνες με τα παιδιά, καθώς μέσα από τις ζωγραφιές τα παιδιά είναι ικανά να εκδηλώσουν τα συναισθήματα τους, τα οποία ως γνωστόν, είναι δύσκολο όχι μόνο να εκφραστούν αλλά ακόμη και να αναγνωριστούν από αυτά (Capurso και συν., 2022· Gonzalez-Calvo και συν., 2022· Guillemain, 2004). Στην παρούσα έρευνα, το 57% απεικόνισε μία επιθετική/απειλητική εμφάνιση του ιού Sars-Cov-2 ενδεχομένως για να προειδοποιήσει τους κατοίκους του Σάιρ για την επικινδυνότητα της νέας αυτής κατάστασης. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με άλλες έρευνες οι οποίες υποστηρίζουν ότι τα ανθρωπομορφικά στοιχεία χρησιμοποιούνται στις απεικονίσεις των μικροοργανισμών για να υποδηλώσουν πόσο επιβλαβείς ή επικίνδυνοι είναι για τον άνθρωπο και παράλληλα, για να υποκινήσουν τους πολίτες να αναλάβουν έναν προληπτικό ρόλο απέναντι στον εχθρικό ιό (Joubert & Wasserman, 2020· Wan και συν., 2022).

Από τα παραπάνω αποτελέσματα βρέθηκε επίσης, ότι η πλειοψηφία των μαθητών συνδυάζει επιστημονικά και μη επιστημονικά στοιχεία στις απεικονίσεις του Sars-Cov-2, γεγονός που δείχνει ότι έχουν κατανοήσει σε ένα βαθμό τους μικροοργανισμούς. Στο σημείο αυτό, κάτι που θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν είναι ότι η μελέτη του ιού δεν έχει ενσωματωθεί στη διδακτέα ύλη των επίσημων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Αυτό σημαίνει, πως όσες πληροφορίες διαθέτουν τα παιδιά για την κατανόηση των ιών και των βακτηρίων, προκύπτουν καθαρά από το εμπειρικό τους πλαίσιο (MME) και από ιδέες που συλλεγούν από το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον. Επομένως, είναι δύσκολο να επιτευχθεί η εννοιολογική αλλαγή, αφού οι γνώσεις των παιδιών για το συγκεκριμένο ζήτημα δεν επέρχονται μέσα από συστηματική διδασκαλία (Vosniadou, 2012· Vosniadou & Skopeliti, 2014).

Ακόμη, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων διαπιστώθηκε πως η χρήση του πράσινου χρώματος στην απεικόνιση του ιού ήταν συχνή από ένα μεγάλο ποσοστό των μαθητών. Πρόκειται για ένα καινούριο εύρημα που δεν έχει μελετηθεί έως τώρα από άλλους ερευνητές.

Μία πιθανή εξήγηση για αυτό, είναι ότι ίσως σχετίζεται, ως έναν βαθμό, με το γνωστό παιδικό βιβλίο του Ευγένιου Τριβιζά (2021) «Όχι! Δεν θα μας μπεις στη μύτη», το οποίο διανεμήθηκε δωρεάν σε όλα τα παιδιά των Δημοτικών Σχολείων. Στο συγκεκριμένο βιβλίο, που διαπραγματεύεται με παιγνιώδη και ευχάριστο τρόπο την πανδημία του Covid-19, ο ιός παρουσιάζεται σε όλες τις εικονογραφημένες σκηνές με κυρίαρχο χρώμα το πράσινο. Επομένως, η επιλογή του συγκεκριμένου χρώματος από τους μαθητές, μάλλον προκύπτει από την έκθεση τους στη σχετική αυτή βιβλιογραφία, κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Να σημειωθεί πως το βιβλίο αυτό ήταν το μόνο στην ελληνική βιβλιογραφία τη χρονική εκείνη περίοδο, το οποίο θα μπορούσε να ενημερώσει τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα για τον νέο αυτό ιό και την πανδημία και για το πως να προστατευτούν από τη διασπορά του τηρώντας τα απαραίτητα μέτρα προστασίας.

Ως προς τις αναπαραστάσεις του ιού, η μόνη αναπτυξιακή διαφορά που βρέθηκε, αφορά στα μεγέθη των στοιχείων στις ζωγραφιές των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται πως τα μικρότερα παιδιά επιλέγουν να αποδίδουν στη μορφή του ιού, ένα αρκετά μεγάλο μέγεθος, ενώ τα μεγαλύτερα παιδιά μικρότερο μέγεθος. Πρόκειται για ένα εύρημα το οποίο συνάδει με προηγούμενες έρευνες που υποστηρίζουν ότι το μέγεθος των στοιχείων στην εικόνα σχετίζεται με την προσπάθεια απόδοσης της ανάλογης σημασίας στην παρούσα έννοια (Burkitt, 2004). Με άλλα λόγια, τα μικρότερα παιδιά τείνουν να αποδίδουν αυτό το μέγεθος στον κορονοϊό, με σκοπό να εμφυσήσουν την προσοχή και να προϋδεάσουν τους κατοίκους του Σάιρ για τις σημαντικές επιδράσεις που μπορεί να έχει στην καθημερινότητα τους, αν δεν ληφθούν σοβαρά υπόψιν τα μέτρα προστασίας. Ωστόσο, μία τέτοια εξήγηση δεν σημαίνει ότι τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά δεν έχουν αντιληφθεί τη σημασία του ιού, απλώς έχουν την ευκαιρία να γνωρίζουν ότι το μέγεθος των μικροβίων είναι αρκετά μικρό, μιας και στις μεγαλύτερες τάξεις του Δημοτικού τα παιδιά έρχονται σε μία πρώτη επαφή με τη μελέτη της ασθένειας και των μικροβίων. Επιπλέον, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι ζωγραφιές των μικρότερων παιδιών είναι κατά βάση μεγαλύτερης έκτασης από εκείνες των μεγαλύτερων παιδιών, καθώς τα τυπικά στυλ σχεδίασης διαφέρουν για ορισμένα θέματα ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα στην οποία βρίσκονται (Burkitt, 2004).

Αλλαγές στη σχολική τάξη κατά την περίοδο της πανδημίας

Αναφορικά με τις αλλαγές στη σχολική ζωή, αρχικά υποθέσαμε ότι όλα τα παιδιά θα είναι ικανά να απεικονίσουν τα βασικά μέτρα προστασίας, τρία χρόνια μετά από το ξέσπασμα της πανδημίας, ακόμη και αν προκύπτουν στη συνέχεια ηλικιακές διαφορές. Τα αποτελέσματα φαίνεται να είναι σύμφωνα με την Υπόθεση 2, καθώς όλοι οι μαθητές αποτύπωσαν στις ζωγραφιές τους έστω, κάποια από τα βασικότερα μέτρα πρόληψης για τον περιορισμό της διασποράς του κορονοϊού. Ειδικότερα, στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα, οι εικόνες των παιδιών διαχωρίστηκαν σε δύο ευρείες κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία, οι ζωγραφιές, που ανήκαν κατά βάση στους 7χρόνους μαθητές, απεικόνιζαν απλώς έναν προστατευτικό εξοπλισμό, δηλαδή προσωπικά αντικείμενα που είναι απαραίτητα για την προστασία μετάδοσης του ιού, όπως χρήση μάσκας και αντισηπτικού. Οι ζωγραφιές της δεύτερης κατηγορίας αναπαριστούσαν ολοκληρωμένες σκηνές από το σχολικό πλαίσιο, στις οποίες απεικονίζονταν μαθητές και εκπαιδευτικοί να εφαρμόζουν όλα τα μέτρα πρόληψης, καθώς επίσης, δεν ήταν λίγες και εκείνες στις οποίες γινόταν σύγκριση αναφορικά με τη σχολική ζωή πριν και κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Οι εικόνες αυτές ήταν κατά πλειοψηφία των 9χρονων και 11χρονων παιδιών. Μία πιθανή εξήγηση του συγκεκριμένου ευρήματος, ίσως να οφείλεται στο ότι τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά, είχαν ενδεχομένως την ικανότητα αλλά και την εμπειρία για να απεικονίσουν τέτοιους είδους σκηνές, αφού είχαν βιώσει τις φυσιολογικές συνθήκες στο σχολικό πλαίσιο προ καραντίνας, σε αντίθεση με τα παιδιά που βρίσκονται τώρα στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, οι οποίοι εισήχθησαν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τα συγκεκριμένα μέτρα. Αναφορικά με την παραπάνω διαφοροποίηση θα μπορούσε επίσης, να ειπωθεί ότι η απεικόνιση των μέσων προστασίας (π.χ. χρήση μάσκας) δεν σημαίνει απαραίτητα ότι τα παιδιά έχουν κατανοήσει πώς ακριβώς μεταδίδεται ο ιός, αλλά ότι οι απεικονίσεις αυτές ενδέχεται να βασίζονται απλώς στην απομνημόνευση των κανόνων για την προστασία τους (Bonoti και συν., 2021).

Αξίζει επίσης, να σημειωθεί ότι στις αναπαραστάσεις των μικρότερων μαθητών συνηθίζεται περισσότερο η απεικόνιση οπτικοποιημένων κανόνων (χρήση μάσκα προστασίας και αντισηπτικού), ενώ στις ζωγραφιές των μαθητών μεγαλύτερης ηλικίας αναπαρίστανται και άλλα πιο σύνθετα μέτρα προστασίας, όπως είναι η αυστηρή τήρηση των αποστάσεων είτε εντός είτε και εκτός σχολικής τάξης. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τα δεδομένα άλλων μελετών (Bonoti και συν., 2022· Munitis και συν., 2022· Thomson και συν., 2021), με μόνη διαφορά ότι στη παρούσα

έρευνα η εφαρμογή των μέτρων προστασίας αφορά αποκλειστικά στο σχολικό περιβάλλον και όχι γενικότερα στην καθημερινότητα των παιδιών. Επιπλέον, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όσοι από τους μαθητές αναπαριστούσαν στα σκίτσα τους σκηνές από τη σχολική ζωή, έτειναν να αποτυπώνουν στα πρόσωπα των εικονιζόμενων παιδιών και δυσάρεστα συναισθήματα, όπως λύπη, θλίψη, στεναχώρια εξαιτίας των νέων αυτών δυσμενών συνθηκών που διατάραξαν την καθημερινότητα τους. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τις αρχικές έρευνες, οι οποίες υποστηρίζουν ότι στις ζωγραφιές των παιδιών αναφορικά με τις αλλαγές που προκάλεσε ο Covid-19, εκδηλώνονται και άλλες πτυχές της ζωής τους που επηρεάστηκαν, τόσο κοινωνικές όσο και συναισθηματικές (Christidou και συν., 2021· Christidou και συν., 2022· Munitis και συν., 2022).

Όπως και στο προηγούμενο ερευνητικό ερώτημα, έτσι και σε αυτό, βρέθηκε στατιστικά σημαντική ηλικιακή διαφορά ως προς τις σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα στοιχεία των σκίτσων των μαθητών. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε πως τα παιδιά των μικρότερων τάξεων αναπαριστούσαν και πάλι τα αντικείμενα στις ζωγραφιές τους σε μεγάλο μέγεθος που κάλυπταν όλη την επιφάνεια του πλαισίου και ήταν τα μόνα που κυριαρχούσαν στην εικόνα. Αντιθέτως, τα σκίτσα των μεγαλύτερων παιδιών ήταν πιο ρεαλιστικά και τα μεγέθη ανάμεσα στα εικονιζόμενα στοιχεία ήταν ανάλογα μεταξύ τους. Μία πιθανή εξήγηση στο παραπάνω εύρημα ίσως να είναι ότι στη πρώτη περίπτωση, τα παιδιά φανερώνουν μία αποστασιοποίηση από τη συγκεκριμένη συνθήκη, αφού ζωγραφίζουν μόνο τα μέτρα προστασίας χωρίς να γίνεται επιπλέον αναφορά στο σχολικό πλαίσιο. Ενδεχομένως, να επιθυμούν αφενός να κεντρίσουν το ενδιαφέρον με την επιλογή του συγκεκριμένου μεγέθους και αφετέρου να προσδώσουν την ανάλογη αξία και σημασία στα στοιχεία αυτά (Burkitt, 2004). Αντιθέτως, οι ολοκληρωμένες ρεαλιστικές σκηνές αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα στο σχολικό πλαίσιο μέχρι και προσφάτως και φανερώνουν ξεκάθαρα τις αλλαγές που προκύπτουν, προκειμένου να μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτές και από τα παιδιά του Σάιρ.

Ως προς τα χρώματα που χρησιμοποίησαν οι μαθητές στα σκίτσα τους, εντοπίστηκαν δύο κατηγορίες, τόσο σε αυτό το ερευνητικό ερώτημα με τα μέτρα πρόληψης όσο και σε εκείνο με τους τρόπους αντιμετώπισης. Συγκεκριμένα, περίπου οι μισοί χρησιμοποίησαν πολλά ρεαλιστικά χρώματα, ενώ οι υπόλοιποι επέλεξαν την ασπρόμαυρη απεικόνιση. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, η επιλογή του χρώματος στις ζωγραφιές των παιδιών χρησιμοποιείται ως μέσο έκφρασης για το πως αισθάνονται αναφορικά με τα στοιχεία που απεικονίζουν. Για παράδειγμα,

τα παιδιά τείνουν να επιλέγουν έντονα χρώματα όταν τα στοιχεία που ζωγραφίζουν τους είναι ευχάριστα, ενώ προτιμούν κυρίως το μαύρο για χρωματισμό σχεδίων που είναι αρνητικά φορτισμένα, όπως η υποχρεωτική χρήση προστατευτικής μάσκας, το εμβόλιο και η φαρμακευτική αγωγή (Burkitt, 2004). Με βάση τα δεδομένα αυτά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ένας από τους λόγους για τους οποίους ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών επέλεξε να χρωματίσει τα σκίτσα του με ασπρόμαυρο χρώμα είναι γιατί οι συνθήκες αυτές της πανδημίας συνεχίζουν να είναι έντονα αρνητικές και λυπηρές για τους ίδιους μέχρι και σήμερα.

Τρόποι αντιμετώπισης της νόσου με στόχο την γρήγορη ανάρρωση από τον κορονοϊό

Αναφορικά με την αντιμετώπιση του κορονοϊού επιβεβαιώθηκε η Υπόθεση 3, καθώς όλα τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα, φάνηκε να γνωρίζουν κάποιους από τους βασικούς τρόπους αποθεραπείας, τρία χρόνια μετά το ξέσπασμα της πανδημίας. Στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα, αναγνωρίστηκαν τρία διαφορετικά μοτίβα που επαναλαμβάνονταν στις εικόνες των μαθητών, βάση των οποίων εντοπίστηκαν σημαντικές ηλικιακές διαφορές. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των 7χρονων παιδιών αναπαριστά στις ζωγραφιές τους φάρμακα (χάπια, σιρόπια και σύριγγες), εμβόλια και διάφορους άλλους τρόπους, κυρίως για την ενίσχυση του ανοσοποιητικού (π.χ. πρόσληψη βιταμινών και φυτικών φαρμάκων, φρούτα και λαχανικά κ.α). Η δεύτερη κατηγορία, που εμφανίζεται πιο συχνά στις ζωγραφιές των 9χρονων μαθητών αναπαριστά την κοινωνική απομόνωση και τον εγκλεισμό στο σπίτι, ενώ η τελευταία κατηγορία, του συγκεκριμένου ερευνητικού ερωτήματος φανερώνει μία πιο ολιστική προσέγγιση της όλης διαδικασίας για την ανάρρωση από τον Covid-19 (π.χ. συνδυασμός φαρμάκων και απομόνωσης) και είναι πιο συχνή στις ζωγραφιές των μεγαλύτερων παιδιών (11 ετών).

Αναλυτικότερα, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων βρέθηκε πως η πλειοψηφία των παιδιών στο συγκεκριμένο ερώτημα εστίασε στην σημασία της χρήσης φαρμακευτικής αγωγής και του εμβολιασμού. Το παραπάνω εύρημα έρχεται σε αντίθεση με τα περιορισμένα αποτελέσματα των υπαρχουσών ερευνών, τα οποία ανέφεραν πως μόνο τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά είχαν κατανοήσει την πανδημία με την ιατρική της διάσταση (Bonoti και συν. 2022· Munitis και συν., 2022). Αντιθέτως, στην παρούσα έρευνα όχι μόνο βρέθηκε πως όλες οι ηλικιακές ομάδες διαθέτουν πλέον μία στοιχειώδη γνώση περί αγωγής και εμβολιασμού, αλλά

συγχρόνως φαίνεται πως στο συγκεκριμένο ερώτημα για την περίθαλψη από τον ιό προστίθενται και άλλοι πιο φυσικοί τρόποι αποθεραπείας, γεγονός που αποτελεί ένα ενδιαφέρον εύρημα. Επιπλέον, αρκετά παιδιά στις ζωγραφιές τους φαίνεται να εστίασαν περισσότερο στην κοινωνική απομόνωση και στην πρόληψη μετάδοσης του ιού και λιγότερο στη διαδικασία της ανάρρωσης. Για το συγκεκριμένο εύρημα θα μπορούσαν να δοθούν αρκετές πιθανές εξηγήσεις. Αρχικά, τα παιδιά μπορεί να επιλέγουν να απεικονίζουν τέτοιες σκηνές, εξαιτίας της έλλειψης κοινωνικοποίησης κατά την περίοδο της καραντίνας, καθώς είναι γνωστό πως δεν υπήρχε καμία αλληλεπίδραση με τα άρρωστα μέλη της οικογένειας και με φίλους, συγκριτικά με άλλες πιο ήπιες ασθένειες (Mondragon και συν., 2022). Μία άλλη πιθανή εξήγηση ίσως να αφορά και τις προσωπικές εμπειρίες των παιδιών αναφορικά με την ασθένεια του Covid-19. Είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία, πως ένα μεγάλο ποσοστό των παιδιών που νόσησαν εμφανίζονταν είτε ως ασυμπτωματικοί, δηλαδή χωρίς κάποιο εμφανή σύμπτωμα, είτε με πολύ ήπια συμπτώματα, και επομένως, το μόνο που έπρεπε να κάνουν ήταν να απομονωθούν για να αποτρέψουν την πιθανή μετάδοση του ιού (Idoiaga και συν., 2020· Mondragon και συν., 2022). Από την άλλη, όσον αφορά τις ζωγραφιές με τις πιο ολοκληρωμένες αναπαραστάσεις, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα παιδιά ηλικίας 11-12 ετών διαθέτουν ενδεχομένως, τις επαρκείς βιολογικές γνώσεις για να είναι σε θέση να κατανοήσουν τον αντίκτυπο της λοίμωξης και έτσι να απεικονίσουν τη διαδικασία ανάρρωσης πιο αναλυτικά και διεξοδικά, σε σύγκριση με τις μικρότερες ηλικιακές ομάδες (Inagaki & Hatano, 2006).

Ως προς τις γενικότερες εκτιμήσεις των εικόνων, αναφορικά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, εμφανίστηκε μία πληθώρα αντιδράσεων στις ζωγραφιές των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, αρκετοί μαθητές παρουσίαζαν τη διαδικασία ανάρρωσης του ιού σε μία απλή αναπαράσταση χωρίς καμία εμφανή αναφορά σε συναισθήματα (φυσιολογική συνθήκη), μερικοί εστίαζαν στα δυσάρεστα συναισθήματα του να είναι κάποιος άρρωστος (κούραση, λύπη, δυσφορία), ενώ υπήρχαν και ορισμένοι που έδειχναν και θετικές αντιδράσεις, όπως αισθήματα ελπίδας και αισιοδοξίας μέσα από τα χαμογελαστά πρόσωπα των παιδιών. Ωστόσο, πάνω από τους μισούς απεικόνισαν τη διαδικασία της νόσησης ως μία αρκετά φυσιολογική συνθήκη, η οποία φάνηκε πως τους ήταν πλέον αρκετά γνώριμη και οικεία. Αυτό ίσως να οφείλεται, αρχικά, στο γεγονός ότι έχουν περάσει αρκετά χρόνια από το ξέσπασμα της πανδημίας και σχεδόν όλα έχουν επιστρέψει πίσω στην καθημερινότητα και έχουν ξανά βρει τους ρυθμούς τους. Επίσης, μία ακόμη πιθανή εξήγηση για το παραπάνω εύρημα είναι ότι χάριν του νεαρού της ηλικίας τους,

η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα δεν εμφάνισε έντονα κλινικά συμπτώματα, όπως αναφέρει η βιβλιογραφία, τα οποία θα μπορούσαν να προκαλέσουν ιδιαίτερη δυσφορία και δυσάρεστες εμπειρίες από τη νόσηση με τον κορονοϊό (Idoiaga και συν., 2020· Mondragon και συν., 2022).

Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Τα παραπάνω ευρήματα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη με κάποια επιφύλαξη, εξαιτίας ορισμένων περιορισμών στους οποίους υπόκεινται. Συγκεκριμένα, η γεωγραφική προέλευση και ο αριθμός των μαθητών της έρευνας καθιστά το δείγμα μη αντιπροσωπευτικού του γενικού πληθυσμού, γεγονός που σημαίνει ότι τα αποτελέσματα αυτά δεν μπορούν εύκολα να γενικευτούν. Επιπλέον, η επιλογή ενός μόνο ερευνητικού εργαλείου για τη συλλογή των δεδομένων (ζωγραφική), δεν επέτρεψε τη σε βάθος διερεύνηση των πεποιθήσεων των παιδιών για τον Covid-19. Για παράδειγμα η απεικόνιση του κορονοϊού ως ιό ή μικρόβιο δεν συνεπάγεται και την πλήρη κατανόηση της βιολογικής του έννοιας από τους συμμετέχοντες. Οι αναπαραστάσεις αυτές μπορεί να έχουν προκύψει απλώς, από την καθημερινή έκθεση του κοινού στα διάφορα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, από την αρχή της πανδημίας μέχρι και σήμερα (Bonoti και συν., 2021).

Οι περιορισμοί που προαναφέρθηκαν συνιστούν γόνιμο έδαφος για τη διενέργεια μελλοντικών ερευνών. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα θα μπορούσε να διεξαχθεί σε ένα μεγαλύτερο και πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα, το οποίο θα προέρχονταν από διαφορετικά διαμερίσματα της Ελλάδας και όχι από μία συγκεκριμένη γεωγραφική θέση. Επιπλέον, από τη συγκεκριμένη μελέτη θα μπορούσαν να εξεταστούν και άλλοι παράμετροι, όπως το κοινωνικό-πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών ή οι προσωπικές τους εμπειρίες (άμεσες ή έμμεσες), που είναι πολύ πιθανό να επηρέαζαν τις απεικονίσεις τους. Τέλος, μία ακόμη μελλοντική έρευνα που θα συνδύαζε δύο τεχνικές συλλογής δεδομένων (τη ζωγραφική με μία μικρή επεξήγηση των απεικονίσεων σε μορφή ερώτησης-απάντηση), θα είχε ως αποτέλεσμα μία πιο ολοκληρωμένη κατανόηση των γνώσεων ή και αντιλήψεων των παιδιών για τις βιολογικές πτυχές του φαινομένου (Christidou και συν., 2022).

Συμβολή της έρευνας

Σε κάθε περίπτωση, η παρούσα μελέτη αποτελεί ένα πρώτο βήμα καταγραφής τόσο των πεποιθήσεων των παιδιών Δημοτικού Σχολείου αναφορικά με την πανδημία του Covid-19, όσο και των μεταξύ τους ηλικιακών διαφορών. Σε θεωρητικό επίπεδο, τα ευρήματα της συγκριμένης έρευνας παρέχουν σημαντικές πληροφορίες που εμπλουτίζουν την ελληνική βιβλιογραφία και έρευνα, μιας και οι σχετικές μελέτες στον ελληνικό πληθυσμό είναι αρκετά περιορισμένες. Παράλληλα, όσες έρευνες έχουν διεξαχθεί μέχρι τώρα αφορούν στα δύο πρώτα χρόνια από την εμφάνιση του κορονοϊού, ενώ τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αναφέρονται στο τρίτο έτος από το ξέσπασμα της πανδημίας, γεγονός που επιτρέπει σημαντικές συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων της πανδημίας και δίνει πληροφορίες για τις επιπτώσεις της εμπειρίας αυτού του μακροπρόθεσμου φαινομένου στις σχετικές αντιλήψεις των παιδιών (Christidou και συν., 2022).

Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στα παιδιά σχολικής ηλικίας, τα ερευνητικά ευρήματα μέχρι στιγμής δείχνουν πως οι επιπτώσεις είναι σημαντικές και αγγίζουν σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής τους. Η καλύτερη κατανόηση των αναπαραστάσεων που έχουν τα παιδιά για τον νέο κορονοϊό και των πεποιθήσεών τους για την πανδημία Covid-19, θα βοηθήσει στον σχεδιασμό μελλοντικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και παρεμβάσεων με στόχο την κατανόηση της ασθένειας και την καλύτερη προσαρμογή σε συνθήκες πανδημίας. Με άλλα λόγια, τα παραπάνω αποτελέσματα θα μπορούσαν να αποτελέσουν έναυσμα, προκειμένου να συμπεριληφθεί επίσημα η μελέτη και κατανόηση σημαντικών βιολογικών εννοιών, όπως ιός / μικρόβιο και ασθένεια, στη διδακτέα ύλη του εκπαιδευτικού συστήματος, ήδη από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να ενισχυθούν ή να αναδιοργανωθούν οι έννοιες των μαθητών (εννοιολογική αλλαγή) για τα συγκεκριμένα επιστημονικά ζητήματα και συγχρόνως να είναι περισσότερο προετοιμασμένοι και για μελλοντικές πανδημίες (Christidou και συν., 2022).

Βιβλιογραφία

Ξένη Βιβλιογραφία

- Addimando, L., Leder, D., & Zudini, V. (2021). Teaching and Learning in the COVID-19 Era: The Experience of an Italian Primary School Class. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 20(1), 60-67.
- Bonoti, F., Christidou, V., & Papadopoulou, P. (2022). Children's conceptions of coronavirus. *Public Understanding of Science*, 31(1), 35-52.
- Bray, L., Blake, L., Protheroe, J., Nafria, B., de Avila, M. A. G., Ångström-Brännström, C., ... & Carter, B. (2021). Children's pictures of COVID-19 and measures to mitigate its spread: An international qualitative study. *Health Education Journal*, 80(7), 811-832.
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2004). The effect of affective characterizations on the use of size and colour in drawings produced by children in the absence of a model. *Educational psychology*, 24(3), 315-343.
- Byrne, J., Grace, M., & Hanley, P. (2009). Children's anthropomorphic and anthropocentric ideas about micro-organisms: Educational Research. *Journal of biological education*, 44(1), 37-43.
- Capurso, M., Buratta, L., & Mazzeschi, C. (2022). Primary and middle-school children's drawings of the lockdown in Italy. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Chaturvedi, K., Vishwakarma, D. K., & Singh, N. (2021). COVID-19 and its impact on education, social life and mental health of students: A survey. *Children and youth services review*, 121(105866).
- Chawla, N., Tom, A., Sen, M. S., & Sagar, R. (2021). Psychological impact of COVID-19 on children and adolescents: a systematic review. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 43(4), 294-299.

- Christidou, V., Bonoti, F., Papadopoulou, P., Hatzinikita, V., & Doumpala, P (2022). Children's views of SARS-CoV-2 and COVID-19 preventive practices: Comparing verbal and visual data. In *Frontiers in Education* (p. 439). Frontiers.
- Christidou, V., Papadopoulou, P., & Bonoti, F. (2021). Greek children's views of COVID-19 preventive practices. *Mediterranean Journal of Education*, 1(2), 1-7.
- Cornaggia, A., Bianco, F., Gilli, G., Marchetti, A., Massaro, D., & Castelli, I. (2022). Children's representations of the COVID-19 lockdown and pandemic through drawings. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Gelman, S. A., & Noles, N. S. (2011). Domains and naïve theories. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 2(5), 490-502.
- González-Calvo, G., Varea, V., & García-Monge, A. (2022). Children's Experiences of Lockdown and Social Distancing in the Covid-19 Pandemic. *Journal of Family Issues*, 0192513X221094038
- Gooding, J., & Metz, B. (2011). From misconceptions to conceptual change. *The Science Teacher*, 78(4), 34.
- Guillemin, M. (2004). Understanding illness: Using drawings as a research method. *Qualitative health research*, 14(2), 272-289.
- Hatano, G., & Inagaki, K. (1994). Young children's naive theory of biology. *Cognition*, 50(1-3), 171-188.
- Idoiaga, N., Berasategi, N., Eiguren, A., & Picaza, M. (2020). Exploring children's social and emotional representations of the Covid-19 pandemic. *Frontiers in Psychology*, 11, 1952.
- Inagaki, K., & Hatano, G. (2006). Young children's conception of the biological world. *Current Directions in Psychological Science*, 15(4), 177-181.
- Joubert, M., & Wasserman, H. (2020). Spikey blobs with evil grins: understanding portrayals of the coronavirus in South African newspaper cartoons in relation to the public communication of science. *Journal of Science Communication*, 19(7), A08.

- Kattmann, U. (2008). Learning biology by means of anthropomorphic conceptions. *Biology in Context: Learning and Teaching for 21st Century; Hammann, M., Ed*, 21-26.
- Mondragon, N. I., Munitis, A. E., Sancho, N. B., Gorrotxategi, M. P., & Santamaria, M. D. (2022). How are children coping with COVID-19 health crisis? Analysing their representations of lockdown through drawings. *Childhood (Copenhagen, Denmark)*.
- Munitis, A. E., Mondragon, N. I., Sancho, N.B., & Etxebarria, N. O. (2022). Drawing the COVID-19 pandemic: how do children incorporate the health crisis and its consequences into their everyday thinking? *Psychology & Health*, 1-20.
- Nuraini, N. L. S., Qihua, S., Venatius, A. S., Slamet, T. I., & Cholifah, P. S. (2020). Distance Learning Strategy in Covid-19 Pandemic for Primary Schools. *International Webinar Series-Educational Revolution in Post Covid Era*, 107-116
- Pala, S. P., Nuvvula, S., & Kamatham, R. (2016). Expression of pain and distress in children during dental extractions through drawings as a projective measure: a clinical study. *World journal of clinical pediatrics*, 5(1), 102.
- Sajjad, S. (2021). Problems, Challenges, and Opportunities of Online English Learning and Teaching During Covid-19 at University Level in Pakistan. *ADRI International Journal of Engineering and Natural Science*, 6(01), 78-82. <https://doi.org/10.29138/aijens.v6i01.38>
- Tadesse, S., & Muluye, W. (2020). The Impact of COVID-19 Pandemic on Education System in Developing Countries: A review. *Open Journal of Social Sciences*, 8(10), 159-170.
- Tanner, K., & Allen, D. (2005). Approaches to biology teaching and learning: understanding the wrong answers—teaching toward conceptual change. *Cell Biology Education*, 4(2), 112-117.
- Theron, L., Mitchell, C., & Smith, A. L. (2011). *Picturing research*. J. Stuart (Ed.). Springer.
- Thompson, J., Spencer, G., & Curtis, P. (2021). Children's perspectives and experiences of the COVID-19 pandemic and UK public health measures. *Health Expectations*, 24(6), 2057-2064.
- Tippett, C. D. (2010). Refutation text in science education: A review of two decades of research. *International journal of science and mathematics education*, 8(6), 951-970.

- Treagust, D. F., & Duit, R. (2009). Multiple perspectives of conceptual change in science and the challenges ahead. *Journal of Science and Mathematics Education in Southeast Asia*, 32(2), 89-104.
- Vosniadou, S. (2007). Conceptual change and education. *Human development*, 50(1), 47-54.
- Vosniadou, S. (2014). Examining cognitive development from a conceptual change point of view: The framework theory approach. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(6), 645-661.
- Vosniadou, S. (2012). Reframing the classical approach to conceptual change: Preconceptions, misconceptions and synthetic models. In *Second international handbook of science education* (pp. 119-130). Springer, Dordrecht.
- Vosniadou, S., & Skopeliti, I. (2014). Conceptual change from the framework theory side of the fence. *Science & Education*, 23(7), 1427-1445.
- Wan, J., Kulow, K., & Cowan, K. (2022). It's alive! Increasing protective action against the coronavirus through anthropomorphism and construal. *Journal of the Association for Consumer Research*, 7(1), 81-88.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Λιακοπούλου, Ε., & Σταυροπούλου, Ε. (2021). Εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο ελληνικό σχολείο κατά την περίοδο του Covid-19: προβληματισμοί, δυσκολίες και αναληφθείσες ενέργειες αντιμετώπισής τους. *1ο Διεθνές Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο Από τον 20ο στον 21ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες*, (1), 331-341.
- Πνευματικός, Δ. (2022). Εννοιολογική αλλαγή και διδασκαλία υπό το πρίσμα της Θεωρίας Πλαισίου. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 27(1), 117-122.
- Πνευματικός, Δ., & Μακρή, Ν. (2011). Η έννοια του Θεού: Εννοιολογική Αλλαγή και Νοητικά Μοντέλα Παιδιών και Εφήβων. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 18(1), 1-19.
- Τριβιζάς, Ε. (2021). «Όχι! Δεν θα μας μπειτε στη μύτη». Εθνικόν Τυπογραφείον.

Παράρτημα

Παράρτημα Α: Ερευνητικό Εργαλείο

Ο Κορονοϊός «Ταξιδεύει» στον Πλανήτη Σάιρ

Θα διαβάσουμε μια ιστορία για τον πλανήτη Σάιρ. Στον πλανήτη Σάιρ βρίσκει κανείς πολλά λουλούδια, ενώ τα δέντρα και οι θάμνοι είναι λίγα. Ο πλανήτης Σάιρ είναι γεμάτος με μεγάλα μανιτάρια που φτάνουν στο ύψος των ανθρώπων. Οι κάτοικοι του πλανήτη Σάιρ είναι πολύ έξυπνοι και πολύ φιλικοί. Τους αρέσει πολύ να εξερευνούν άλλους, κοντινούς πλανήτες και να μαθαίνουν καινούργια πράγματα!

Δυστυχώς, ο πλανήτης Σάιρ είναι πολύ μακριά από τη γη και κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ταξιδέψει μέχρι εκεί! Ο κορονοϊός όμως μπορεί!

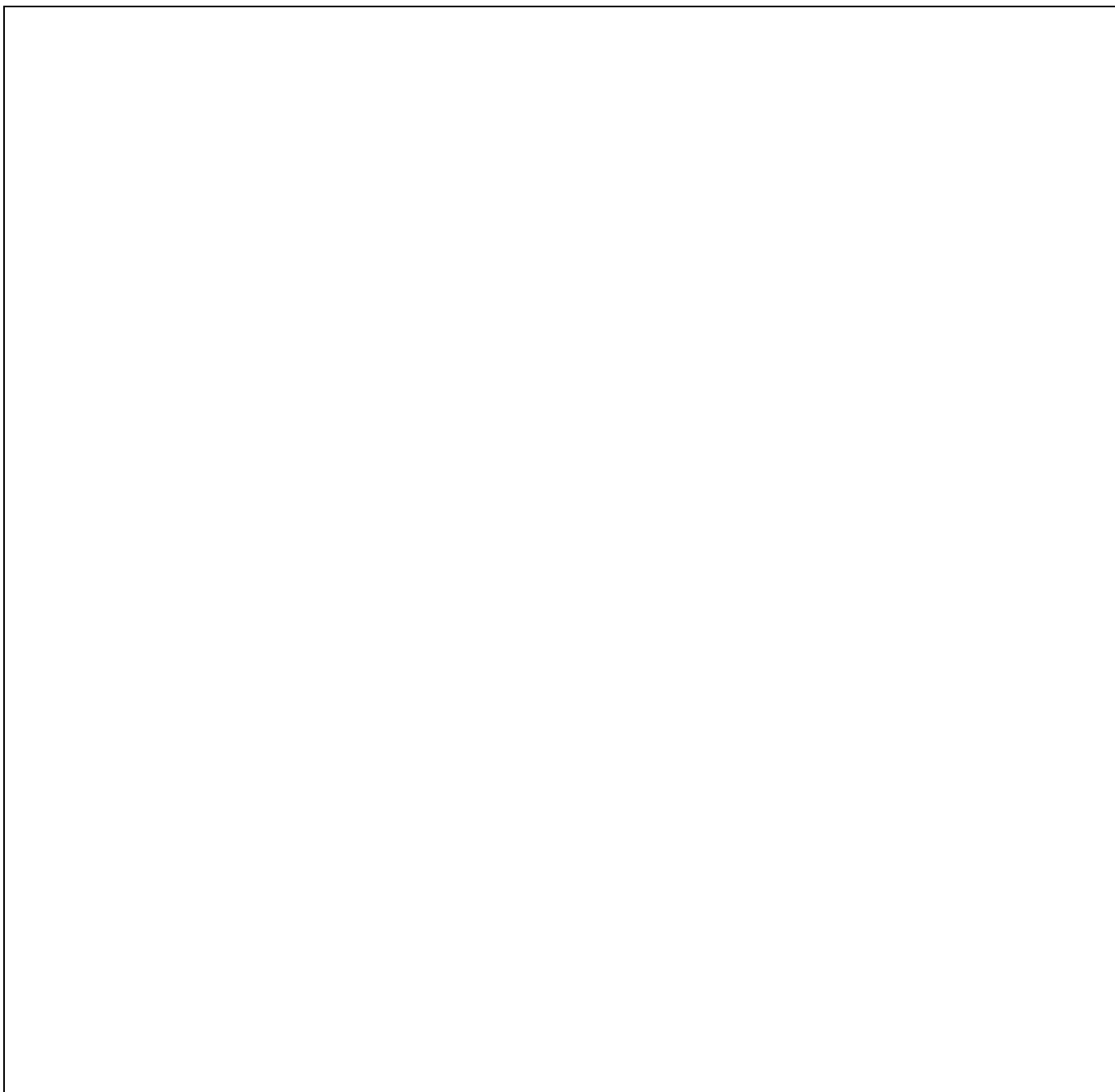
Τώρα που ο κορονοϊός έφτασε στον πλανήτη Σάιρ, οι κάτοικοι είναι πολύ αναστατωμένοι και φοβισμένοι. Στον πλανήτη Σάιρ δεν υπήρχαν αρρώστιες μέχρι τώρα! Δεν έχουν αρρωστήσει ποτέ και ανησυχούν πολύ για το μέλλον τους! Δεν έχουν ιδέα πώς μοιάζει ο νέος αυτός ιός, πώς να προστατευτούν από αυτόν και πώς να τον αντιμετωπίσουν!

Μιας και εμείς, πια, ξέρουμε καλά τον κορονοϊό θέλουμε να τους βοηθήσουμε! Επειδή, όμως, δεν μπορούμε να ταξιδέψουμε μέχρι εκεί, ούτε μιλάμε την ίδια γλώσσα αποφασίσαμε να τους στείλουμε τα μηνύματά μας με τις ζωγραφιές μας! Πάμε να βοηθήσουμε όλοι τους συμπαθείς μας φίλους!

Σκεφτήκαμε να τους δείξουμε τι είναι ο κορονοϊός, δηλαδή πώς μοιάζει!

Μπορείς να ζωγραφίσεις τον κορονοϊό για να προειδοποιήσεις τους φίλους μας;

Τα παιδιά στον πλανήτη Σάιρ πηγαίνουν κάθε μέρα στο σχολείο, όπως και εμείς! Πρέπει να τους δείξουμε πώς θα είναι η ζωή στο σχολείο με τον κορονοϊό!

Μπορείς να ζωγραφίσεις τη ζωή στο σχολείο με τον κορονοϊό;

A large empty rectangular box with a thin black border, intended for a drawing or illustration related to the text above.

Επειδή, ήδη, οι πρώτοι κάτοικοι του Σάιρ έχουν αρρωστήσει από τον κορονοϊό, σκεφτήκαμε να τους στείλουμε και συμβουλές για να γίνουν γρήγορα καλά!

Μπορείς να ζωγραφίσεις τι θα πρέπει να κάνει κάποιος που έχει αρρωστήσει από τον κορονοϊό για να γίνει γρήγορα καλά;

A large empty rectangular box with a thin black border, intended for a drawing or illustration. It occupies the central and lower portion of the page.

Ας γνωριστούμε!

Οι κάτοικοι του Σάιρ σε ευχαριστούν για τη βοήθεια σου και θέλουν να μάθουν περισσότερα πράγματα για σένα! Θέλουν να μάθουν πόσο χρονών είσαι, τι τάξη πηγαίνεις και αν είσαι αγόρι ή κορίτσι! Στο τέλος, αν θέλεις μπορείς να στείλεις και εσύ

το μήνυμά σου στα παιδιά του Σάιρ!

Είμαι χρονών

Πηγαίνω στην τάξη

Είμαι αγόρι / Είμαι κορίτσι (κύκλωσε τη σωστή απάντηση)

Το μήνυμά μου στα παιδιά του Σάιρ: